

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

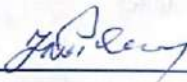
на тему: Смарт-спеціалізація регіонів України: сучасні тренди та
перспективи

обувача вищої освіти
утого (магістерського)
ня II курсу, групи
МРМЗ-24-1 спеціальності
I «Економіка» освітньо-
офесійної програми
кономіка міста та
іону»

Томчук Л.П.

уковий керівник

Теліщук М. М.,
к. е. н., доцент

рівник освітньо-
офесійної програми

Скорик М.О.
к.е.н., доцент

опущено до захисту рішенням кафедри економічної політики, маркетингу та
бизнес-аналітики протокол від « 12 » 01 2026 № 7

відувач кафедри

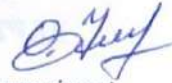
Паянок Т.М.
к.е.н., доцент

Ірпінь 2026

Регистрація № 90

22. 01. 2026р.

(дата)

(підпис відповідальної)

Результати перевірки до захисту

20. 01. 26

(до захисту, на доопрацювання)

(дата)

(підпис відповіда)

Результат захисту

91

5. 02. 26р.

(оцінка)

(дата)

(підпис)

Голова комісії:

(підпис)

Охріменко Т. В.

(ініціали)

Члени комісії:

(підпис)

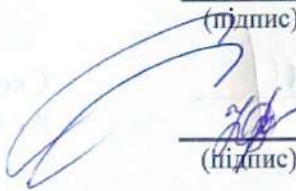
Скорик М. О.

(ініціали)

15
(підпис)

Пашок Т. М.

(ініціали)

(підпис)

Юрєва Т. Б.

(ініціали)

Бланк оцінювання кваліфікаційної роботи

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, ПІБ

ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ

Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	26		
Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	46		

ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ

1. Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
4. Апробація	від 0 до 10	5		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	45		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	91		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ А ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
91	A	5	5.02.26	Оприданко Т. Пашин Т. Юрська Т. Ткаченко М.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

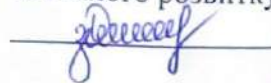
Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
40-49	EX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики та сталого розвитку
Спеціальність 051 «Економіка»
Навчально-професійна програма «Економіка міста та регіону»

Затверджую

Завідувач кафедри економічної політики
та сталого розвитку

 М.О. Скорик

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти**

Томчук Лесі Петрівни

1. Тема кваліфікаційної роботи Смарт-спеціалізація регіонів України:
часні тренди та перспективи

Затверджена наказом ректора від 02.12.2024р. № 1798

2. Строк здачі закінченої роботи 09.01.2025

3. Цільова установка обґрунтувати теоретико-методологічні засади та
зробити практичні рекомендації щодо впровадження моделі смарт-
спеціалізації як ключового інструменту сталого розвитку, цифрової
трансформації та підвищення конкурентоспроможності регіонів і
територіальних громад України (зокрема в умовах повоєнного відновлення).

Мета роботи обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка
практичних рекомендацій щодо впровадження моделі смарт-спеціалізації як
ключового інструменту сталого розвитку, цифрової трансформації та
підвищення конкурентоспроможності регіонів і територіальних громад України
зокрема в умовах повоєнного відновлення).

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації стратегій
смарт-спеціалізації в системі управління регіональним розвитком та розвитком
територіальних громад України.

Предмет дослідження сукупність теоретичних, методологічних та
практичних аспектів, що визначають використання смарт-спеціалізації як
інструменту стимулювання інновацій, цифрової трансформації та економічного
зростання регіонів.

4. Вихідні дані до роботи результати наукових досліджень вітчизняних і
зарубіжних вчених, дані офіційної статистики, законодавчі акти, інтернет
ресурси.

Перелік графічного матеріалу 3 таблиці, 10 рисунків

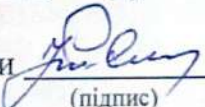
5. Зміст кваліфікаційної роботи: науково-теоретичний базис та принципи
смарт-спеціалізації в контексті регіонального розвитку; методологічні засади
забезпечення процесів розвитку територіальних громад на основі регіональної
смарт-спеціалізації; інституційні бар'єри та виклики впровадження моделі
смарт-спеціалізації в українських регіонах; інтеграція підходів смарт-

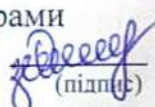
спеціалізації в стратегії повоєнного відновлення та сталого розвитку територіальних громад України; використання цифрових л Європейського Союзу як інструменту підтримки та розвитку регі смарт-спеціалізації в Україні; смарт-спеціалізація регіонів у контексті трансформацій; сучасний стан та роль смарт-спеціалізації у ф конкурентоспроможності регіонів України.

5. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Факт
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 23.10.2024	Діє
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання керівнику	до 15.04.25	-
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання керівнику	до 28.06.25	-
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання керівнику	до 25.11.25	-
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	до 10.01.26	-
6.	Перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника роботи	до 20.01.26	-
7.	Попередній захист	22.01.26	-
8.	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	24.01.26	-
9.	Захист роботи	5.02.26	Діє

7. Дата видачі завдання «23» жовтня 2024р.

8. Керівник кваліфікаційної роботи Теліух М.М.
(підпис) (прізвище, ініціали)

9. Керівник освітньо-професійної програми Скорин М.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

 Теліух Л.П.
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Смарт-спеціалізація регіонів України: сучасні тренди та перспективи

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та розробці практичних рекомендацій щодо впровадження моделі смарт-спеціалізації як ключового інструменту сталого розвитку, цифрової трансформації та підвищення конкурентоспроможності регіонів і територіальних громад України (зокрема в умовах повоєнного відновлення).

Завдання: розкрити науково-теоретичний базис та принципи смарт-спеціалізації в контексті регіонального розвитку; визначити методологічні засади забезпечення процесів розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації; ідентифікувати ключові інституційні бар'єри та виклики впровадження моделі смарт-спеціалізації в українських регіонах; дослідити механізми інтеграції підходів смарт-спеціалізації в стратегії повоєнного відновлення та сталого розвитку регіонів і територіальних громад України; проаналізувати використання цифрових платформ Європейського Союзу як інструменту підтримки та розвитку регіональної смарт-спеціалізації в Україні; охарактеризувати смарт-спеціалізацію регіонів у контексті цифрових трансформацій; дослідити сучасний стан та роль смарт-спеціалізації у формуванні конкурентоспроможності регіонів України.

Об'єктом дослідження процеси формування та реалізації стратегій смарт-спеціалізації в системі управління регіональним розвитком та розвитком територіальних громад України.

Предметом дослідження сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів, що визначають використання смарт-спеціалізації як інструменту стимулювання інновацій, цифрової трансформації та економічного оновлення регіонів.

За результатами дослідження сформульовані висновки та пропозиції щодо впровадження моделі смарт-спеціалізації в систему регіонального управління країни, що, на відміну від існуючих підходів, базується на інтеграції інструментів цифрової трансформації та стратегічних пріоритетів повоєнного відновлення для ідентифікації унікальних точок зростання територіальних громад.

Апробація результатів дослідження: Томчук Леся, Матвій Ілля. Участь громадян у прийнятті рішень як передумова сталого розвитку територій. *Віліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці [Електронне видання]: збірник тез за матеріалами XXI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. С. 253-257*

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, загальним обсягом сторінок основного тексту, а також 3 таблиця, 10 рисунків, списку використаних джерел з 47 найменувань.

Ключові слова: смарт-спеціалізація, територіальні громади, сталий розвиток, цифрова трансформація, конкурентоспроможність.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2024/2026 н.р.

Рік захисту роботи 2026 р.

ANNOTATION

Smart Specialization of Ukrainian Regions: Current Trends and Prospects

The purpose of the study is to substantiate the theoretical and methodological foundations and to develop practical recommendations for implementing the smart specialization model as a key instrument for sustainable development, digital transformation, and enhancing the competitiveness of regions and territorial communities of Ukraine (in particular, in the context of post-war recovery).

Objectives: to reveal the scientific and theoretical basis and principles of smart specialization in the context of regional development; to determine the methodological foundations for ensuring the development of territorial communities based on regional smart specialization; to identify key institutional barriers and challenges to the implementation of the smart specialization model in Ukrainian regions; to examine mechanisms for integrating smart specialization approaches into post-war recovery and sustainable development strategies of regions and territorial communities of Ukraine; to analyze the use of European Union digital platforms as tools for supporting and developing regional smart specialization in Ukraine; to characterize regional smart specialization in the context of digital transformations; and to study the current state and role of smart specialization in shaping the competitiveness of Ukrainian regions.

The object of the study is the processes of formation and implementation of smart specialization strategies within the system of managing regional development and the development of territorial communities of Ukraine.

The subject of the study is the set of theoretical, methodological, and practical aspects that determine the use of smart specialization as a tool for stimulating innovation, digital transformation, and regional economic growth.

Based on the results of the study, conclusions and proposals were formulated regarding the implementation of the smart specialization model in Ukraine's regional governance system, which, unlike existing approaches, is based on the integration of digital transformation instruments and the strategic priorities of post-war recovery to identify unique growth points of territorial communities.

Approbation of research results: Tomchuk Lesia, Matviiv Illia. Citizen participation in Decision-Making as a Prerequisite for Sustainable Territorial development. Accounting, Analytical, and Statistical Methods and Models in Taxation, Business, and Economics [Electronic edition]: proceedings of the XXI All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference. Irpin: State Tax University, 2025, pp. 253–257.

The paper consists of an introduction, three chapters, and conclusions, with a total of 60 pages of main text, as well as 3 tables, 10 figures, and a list of references comprising 47 sources.

Keywords: smart specialization, territorial communities, sustainable development, digital transformation, competitiveness.

The year of performance of the qualification work is 2024/2026.

The year of job protection is 2026.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ БАЗИС СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	11
1.1. Науково-теоретичний базис та принципи смарт-спеціалізації в контексті регіонального розвитку.....	11
1.2. Методологічні засади забезпечення процесів розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації.....	18
1.3. Інституційні бар'єри та виклики впровадження моделі смарт- спеціалізації в українських регіонах.....	27
РОЗДІЛ 2. СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ.....	36
2.1. Інтеграція підходів смарт-спеціалізації в стратегії повоєнного відновлення та сталого розвитку регіонів і територіальних громад України.....	36
2.2. Використання цифрових платформ Європейського Союзу як інструменту підтримки та розвитку регіональної смарт-спеціалізації в Україні.....	41
2.3. Смарт-спеціалізація регіонів у контексті цифрових трансформацій.....	50
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЛЬ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ВИСНОВКИ.....	65
ДОДАТОК	

ВСТУП

Сьогоднішній розвиток регіонів України визначається необхідністю відбудови територій, що постраждали від війни, на тлі демографічної кризи та економічної нестабільності. Такі масштабні виклики вимагають докорінного перегляду стратегій управління та переходу до моделі смарт-спеціалізації. Хоча реформа децентралізації підтвердила свою життєздатність, руйнування інфраструктури змушує шукати інноваційні шляхи відновлення.

В основі смарт-спеціалізації лежать принципи ресурсорієнтованості, пріоритетності, ідентичності та інноваційної спрямованості. Регіональні стратегії мають фокусуватися на: підтримці наукомістких виробництв; використанні унікальних конкурентних переваг кожної області; залученні приватних інвестицій та створенні доказової бази для моніторингу результатів. Законодавче поле України вже дозволяє впроваджувати ці підходи для побудови сучасної, інноваційно орієнтованої регіональної політики.

Теоретичне обґрунтування та практичне впровадження концепції смарт-спеціалізації сьогодні є об'єктом прискіпливої уваги як міжнародної, так і вітчизняної наукової спільноти. Наразі ми можемо констатувати наявність ґрунтовної теоретичної бази та відповідних методичних рекомендацій, закріплених на законодавчому рівні. Вагомий внесок у розробку методології визначення регіональних пріоритетів через призму смарт-спеціалізації зробили іноземні дослідники, зокрема D. Foray, P. David, B. Hall [1], а також F. Hegyi та F. Prota [2].

Серед українських вчених вивченню концептуальних основ цього підходу присвячено чимало праць, зокрема авторства О. Березіної [3], Г. Сторонянської [4], І. Єгорова, Ю. Рижкової [5], А. Олешко, О. Ровнягіна [6], С. Повної [7] та інших. Визнаючи високу цінність існуючого наукового доробку, варто наголосити на необхідності подальшої систематизації та поглиблення науково-

методичних засад реалізації смарт-спеціалізації з урахуванням сучасних викликів, що стоять перед регіонами України.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо впровадження моделі смарт-спеціалізації як ключового інструменту сталого розвитку, цифрової трансформації та підвищення конкурентоспроможності регіонів і територіальних громад України (зокрема в умовах повоєнного відновлення).

Для досягнення поставленої мети виокремлено ряд завдань, а саме:

- розкрити науково-теоретичний базис та принципи смарт-спеціалізації в контексті регіонального розвитку;
- визначити методологічні засади забезпечення процесів розвитку територіальних громад на основі регіональної смарт-спеціалізації;
- ідентифікувати ключові інституційні бар'єри та виклики впровадження моделі смарт-спеціалізації в українських регіонах;
- дослідити механізми інтеграції підходів смарт-спеціалізації в стратегії повоєнного відновлення та сталого розвитку регіонів і територіальних громад України;
- проаналізувати використання цифрових платформ Європейського Союзу як інструменту підтримки та розвитку регіональної смарт-спеціалізації в Україні;
- охарактеризувати смарт-спеціалізацію регіонів у контексті цифрових трансформацій;
- дослідити сучасний стан та роль смарт-спеціалізації у формування конкурентоспроможності регіонів України.

Об'єктом дослідження виступають процеси формування та реалізації стратегій смарт-спеціалізації в системі управління регіональним розвитком та розвитком територіальних громад України.

Предмет дослідження сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів, що визначають використання смарт-спеціалізації як інструменту стимулювання інновацій, цифрової трансформації та економічного зростання регіонів.

Методологічну основу дослідження становить системний підхід до вивчення процесів регіонального розвитку, що базується на використанні сукупності загальнонаукових та спеціальних методів: діалектичного та логічного узагальнення — для уточнення теоретичного базису смарт-спеціалізації; порівняльного та дескриптивного аналізу — при вивченні інституційних бар'єрів та досвіду використання цифрових платформ ЄС; статистико-економічного аналізу й графічної візуалізації — для оцінювання сучасного стану конкурентоспроможності регіонів України.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України з питань регіонального розвитку, децентралізації та інноваційної діяльності, офіційні документи та регламенти Європейського Союзу щодо політики згуртованості та стратегій смарт-спеціалізації (S3 Platform). Емпіричну основу роботи складають статистичні дані Державної служби статистики України, аналітичні звіти Міністерства розвитку громад та територій України, результати моніторингу реалізації стратегій регіонального розвитку, а також інформаційні ресурси цифрових платформ ЄС. Окрім того, використано матеріали наукових періодичних видань, монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, результати прикладних досліджень міжнародних організацій та експертні оцінки щодо інституційних аспектів впровадження моделі смарт-спеціалізації в умовах цифровізації та повоєнного відновлення.

Наукова новизна полягає у комплексному теоретико-методологічному обґрунтуванні впровадження моделі смарт-спеціалізації в систему регіонального управління України, що, на відміну від існуючих підходів, базується на інтеграції інструментів цифрової трансформації та стратегічних пріоритетів повоєнного відновлення для ідентифікації унікальних точок зростання територіальних громад.

Практичне значення роботи визначається розробкою рекомендацій для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо адаптації стратегій регіонального розвитку до вимог смарт-спеціалізації, які можуть бути

використані при підготовці планів комплексного відновлення територій та програм цифрової трансформації.

Апробація результатів дослідження: Томчук Леся, Матвіїв Ілля. Участь громадян у прийнятті рішень як передумова сталого розвитку територій. *Обліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці [Електронне видання] : збірник тез за матеріалами XXI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. С. 253-257*

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, загальним обсягом 60 сторінок основного тексту, а також 3 таблиця, 10 рисунків, списку використаних джерел з 47 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ БАЗИС СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Науково-теоретичний базис та принципи смарт-спеціалізації в контексті регіонального розвитку

Аналіз витоків смарт-спеціалізації свідчить, що ця концепція сформувалася як відповідь на виклики посткризового періоду. Пошук інструментів подолання наслідків глобальної економічної кризи початку XXI століття сприяв появі нових векторів розвитку. Зокрема, у межах конференцій Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) було закладено фундамент нової індустріальної політики та запропоновано інтелектуальні («смарт») підходи до стабілізації економіки [8].

Фундаментальну роль у розробці цієї теорії відіграли економісти D. Foray, P. David та B. Hall. У своїх працях вони розглядають смарт-спеціалізацію як дієвий механізм протидії кризовим явищам, що базується на розробці чіткої методології для стимулювання економічного зростання на рівні конкретних регіонів чи держав [1]. На сучасному етапі багатогранність цього терміна зумовлює існування різноманітних наукових підходів до трактування його сутності.

Згідно з аналітичними документами Європейського Союзу, смарт-спеціалізація розглядається як інноваційна стратегія національного або регіонального рівня, ключовою метою якої є визначення пріоритетних векторів розвитку. На основі цих пріоритетів формуються стійкі конкурентні переваги, що стимулюють інноваційну активність бізнесу через технологічне оновлення, зміцнення позицій на ринку та підвищення адаптивності до економічних змін [9].

Характерною рисою європейського підходу є інклюзивність процесу стратегічного планування. Розробка стратегій передбачає активну взаємодію широкого кола стейкхолдерів, зокрема: підприємницьких кіл (бізнесу);

державних інституцій (як на центральному, так і на місцевому рівнях); академічної спільноти та науково-дослідних установ.

Значущим для вітчизняної науки є доробок фахівців ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». У колективній монографії, присвяченій методології та прагматичній смарт-спеціалізації, автори не лише проаналізували європейську практику стратегування, а й адаптували її до українських реалій, поглибивши теоретичну базу концепції [4]. Дослідники акцентують на дуалістичній природі смарт-спеціалізації, розглядаючи її одночасно як інструмент державної політики та як стратегічну концепцію, що має спільні точки дотику з кластерним підходом [4].

Питання партнерської взаємодії розвивають А. Олешко, З. Шацька та О. Ровнягін, трактуючи смарт-спеціалізацію як модель регіонального та міжрегіонального співробітництва з потужним потенціалом для зростання територій [6]. Науковці наголошують, що при визначенні пріоритетів діяльності господарюючих суб'єктів критично важливо забезпечити баланс між стратегічними інноваційними цілями та нагальними завданнями щодо відновлення зруйнованої внаслідок війни інфраструктури [6].

Питаннями адаптації європейської методології смарт-спеціалізації до національної державної політики та регіональних стратегій займалися І. Єгоров та Ю. Рижкова. У своїх працях вони зосередилися на комплексній оцінці вітчизняної інноваційної системи, ідентифікувавши її ключові переваги та вразливі місця [5].

Своєю чергою, О. Березіна розглядає смарт-спеціалізацію як прогресивну модель партнерства на регіональному та міжрегіональному рівнях, що здатна забезпечити потужний імпульс для територіального зростання [3]. Дослідниця наголошує на стратегічній важливості імплементації кращих європейських практик смарт-розвитку в процес розроблення та реалізації національних і регіональних програмних документів України.

Згідно з методичними засадами ЄС, стратегія смарт-спеціалізації — це програмний документ національного чи регіонального рівня, що фокусується на

розбудові конкурентних переваг. Це досягається шляхом інтеграції науково-інноваційного потенціалу територій із реальними потребами ринку та стратегічними пріоритетами бізнесу. Такий документ може функціонувати як окрема стратегія або виступати структурним компонентом загальних стратегій науково-інноваційного розвитку країни чи регіону [10].

Згідно з рекомендаціями Європейської комісії, реалізація стратегії смарт-спеціалізації базується на чотирьох ключових напрямках [11]:

- реформування регіональних науково-інноваційних систем;
- активізація міжрегіонального інвестиційного співробітництва;
- впровадження інновацій у промислових регіонах та територіях, що розвиваються;
- гармонізація інструментарію та політик на рівні ЄС.

Досліджуючи концептуальні засади смарт-спеціалізації розвитку регіонів України, розглянемо чинники, що мають вплив на формування стратегій розвитку за принципами смарт-спеціалізації.

Українські вчені А. Олешко, З. Шацька та О. Ровнягін ідентифікують низку детермінант, що формують смарт-спеціалізацію. До них належать ринкові показники (попит і пропозиція), технологічний прогрес (інновації, смарт-технології, цифровізація), а також стратегічні орієнтири: цілі сталого розвитку, концепція смарт-міста, розвиток підприємництва та розбудова суспільства знань. Окрему роль відіграють державна та регіональна політики, а також чинники зовнішніх загроз [6].

Зі свого боку, С. Повна визначає регіональну смарт-спеціалізацію як модель структурної трансформації, спрямовану на диверсифікацію економіки територій. Цей процес передбачає освоєння нових виробничих ніш і забезпечує кумулятивний розвиток регіону, спираючись на його поточні та потенційні конкурентні переваги [7].

Нормативно-правове поле України, зокрема чинна Методика розроблення регіональних стратегій розвитку, офіційно закріплює смарт-спеціалізацію як стратегічний інструмент ідентифікації та розвитку секторів із високим

інноваційним потенціалом, що базуються на унікальних конкурентних перевагах кожної території [12]. Застосування цього підходу спрямоване на підвищення якості управління інноваційними процесами, стимулювання інвестиційної активності та забезпечення сталого розвитку регіонів через комплексну оцінку їхнього наукового, кадрового й виробничого потенціалу. В основі такої моделі лежать принципи інноваційної спрямованості, відкритості, комплементарності, диверсифікації та вузької спеціалізації, що дозволяє ефективно трансформувати економічні структури та адаптувати їх до сучасних викликів [12].

У загальному розумінні смарт-спеціалізація (S3) — це концепція Європейської комісії, розроблена для стимулювання інноваційного потенціалу регіонів. Вона стала ключовим інструментом реалізації стратегії «Європа 2020», спрямованої на забезпечення розумного, сталого та інклюзивного економічного зростання [13].

На відміну від України, ЄС має тривалий досвід у цій сфері, що підтверджується роботою Платформи смарт-спеціалізації (S3 Platform), створеної у 2016 році для модернізації промисловості [13]. Платформа забезпечує координацію між регіонами, кластерами та бізнесом, сприяючи реалізації спільних інвестиційних проєктів. Її ключова мета — поглиблення міжнародної співпраці для підвищення конкурентоспроможності європейського промислового сектору на засадах інноваційності.

Наукова спільнота виокремлює чотири стратегічні завдання, розв'язання яких критично важливе для зміцнення глобального лідерства Європи [7]: забезпечення стабільного зростання інноваційної спроможності та конкурентності регіонів як базису стійкої економіки; удосконалення взаємодії в межах спільних європейських програм і політик підтримки інновацій; розширення міжрегіонального партнерства як фундаменту успішного функціонування в умовах глобалізації; фокусування уваги на підтримці менш розвинених областей та індустріальних регіонів із перехідною економікою.

Згідно з вітчизняною методикою [12], вибір пріоритетних сфер смарт-спеціалізації в Україні базується на таких критеріях:

- наявність та достатність власної ресурсної бази;
- комплексна оцінка поточного та перспективного потенціалу регіону;
- спроможність до диверсифікації через розвиток кластерів та міжгалузеву співпрацю;
- прогноз ефективності від концентрації бізнесу (через інновації та державно-приватне партнерство);
- рівень інтеграції регіону у внутрішній та міжнародний ринки.

Узагальнення цих критеріїв дозволяє сформувати фундаментальні принципи смарт-спеціалізації, які є основою сучасної стратегії регіонального розвитку (рис. 1.1.).

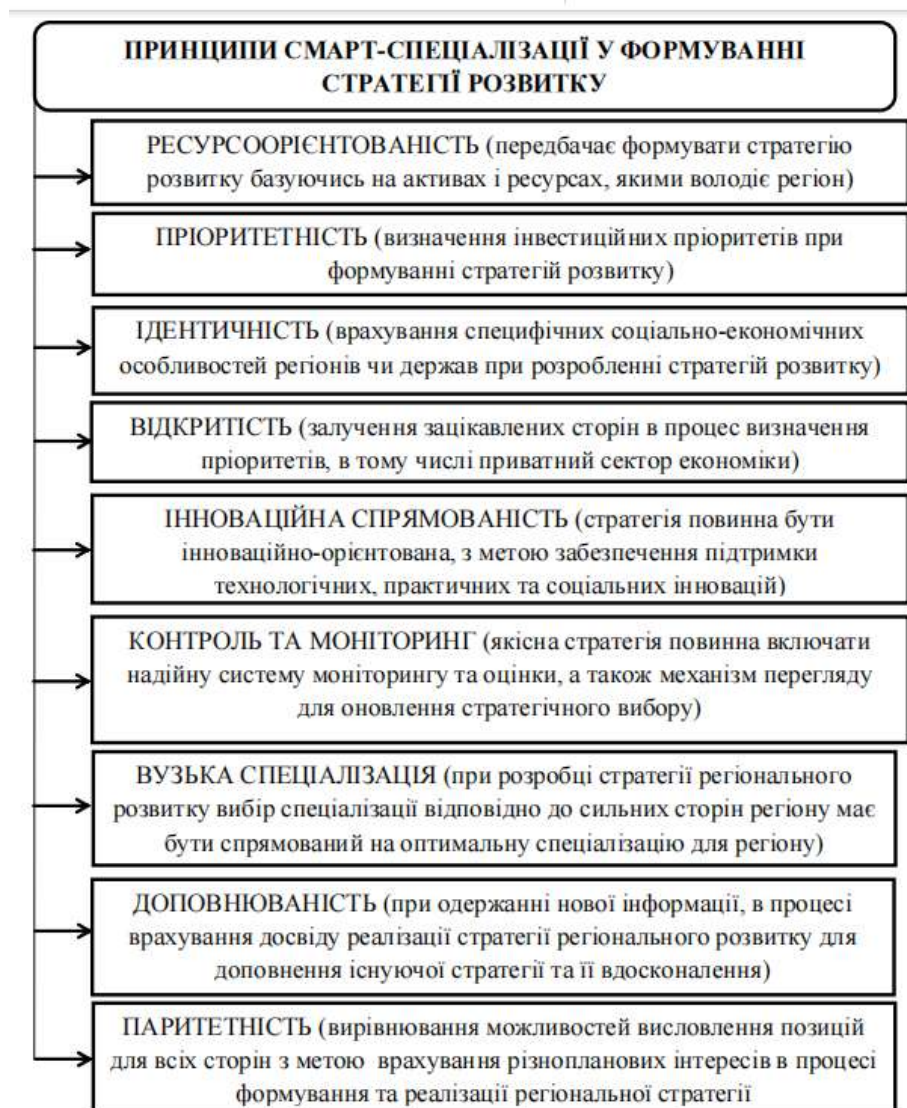

Рис. 1.1. Принципи смарт-спеціалізації у формуванні стратегії розвитку [4]

Принцип пріоритетності базується на синергії бізнесу та влади: підприємства ідентифікують перспективні ніші, а держава оцінює їхній

потенціал і створює умови для реалізації інновацій. Це дозволяє перейти від фінансування цілих галузей до точкової підтримки конкретних видів діяльності, що мають стратегічне значення [2].

Принцип доповнюваності забезпечує гнучкість управління. Він дозволяє оперативно коригувати стратегію у разі появи в регіоні нових високотехнологічних товарів, послуг або інноваційних рішень, що не були враховані раніше.

Тісно пов'язаний із ним принцип контролю та моніторингу передбачає постійний аналіз результатів. На основі отриманих даних приймаються рішення про актуалізацію пріоритетів, перерозподіл ресурсів або припинення державної підтримки неефективних напрямів.

Впровадження концепції смарт-спеціалізації є невід'ємною частиною Національної економічної стратегії до 2030 року (зокрема напрямів 10 та 16). Стратегічна ціль №4 цього документа спрямована на створення нових виробничих потужностей шляхом стимулювання інновацій у регіонах на основі їхніх конкурентних переваг [12]. Реалізація цієї мети передбачає обов'язкове використання європейської методики смарт-спеціалізації для кожної області, а також офіційне приєднання України до європейської платформи S3 Platform.

Реалізація Стратегічної цілі №1 (напрямок 16) щодо ефективного планування регіонального розвитку передбачає [14]:

- завершення процесу визначення сфер смарт-спеціалізації в усіх регіонах;
- інтеграцію напряму смарт-розвитку до оновленої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- запровадження механізмів державного фінансування для пріоритетних видів діяльності, визначених у межах S3.

Практичне впровадження цієї концепції вже відображено в регіональних стратегіях. Зокрема, у Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки на засадах смарт-спеціалізації ідентифіковано 12 видів економічної діяльності з високим інноваційним потенціалом. До них належать виробництво

хімічної продукції, гумових виробів, будівельних матеріалів (цементу, вапна), а також виготовлення складного електротехнічного обладнання [15].

Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінниччини на період до 2027 року, розроблена на засадах смарт-спеціалізації, виокремлює два ключові вектори з високим інноваційним потенціалом: медичний туризм (сектор лікування та рекреації) та агротехнології, що базуються на впровадженні сучасних ІТ-рішень [16].

Стратегія розвитку Волинської області до 2027 року, спираючись на кількісний аналіз, визначає пріоритетами смарт-спеціалізації розбудову інноваційної дорожньо-транспортної логістики та стимулювання екологічно чистого виробництва харчових продуктів із суворим контролем якості [17].

Водночас Стратегія Київської області на період 2021—2027 років фокусується на розвитку інноваційної екосистеми, активізації науково-дослідної діяльності у профільних секторах та розбудові людського капіталу для підтримки обраного курсу смарт-спеціалізації [18].

Аналізуючи специфіку впровадження смарт-спеціалізації у вітчизняну практику регіонального стратегування, слід виділити зростаючу роль RBM-підходу (Result Based Management - управління, орієнтоване на результат). Його використання дозволяє забезпечити системний контроль за ефективністю інвестицій та здійснювати комплексне управління процесами реалізації регіональних стратегій [4].

Аналіз регіональних стратегій смарт-спеціалізації дозволяє виділити такі їхні ключові особливості [19]:

1. Концентрація ресурсів: фокусування інвестицій на обмеженій кількості наукомістких пріоритетів. Це дозволяє сформувати «критичну масу» інновацій та забезпечити вихід регіону на світовий рівень конкурентоспроможності.

2. Опора на унікальність: розробка стратегій базується на глибокому аудиті місцевих активів, ресурсного потенціалу та соціально-економічних переваг для виявлення специфічних точок зростання.

3. Інклюзивний механізм (підхід «знизу-вгору»): залучення бізнесу та ринкових інституцій до визначення пріоритетів. Влада не диктує умови, а виконує роль фасилітатора, який оцінює ініціативи приватного сектору та створює умови для їх реалізації.

4. Широкий спектр інновацій: підтримка інноваційної активності не обмежується лише технологіями, а охоплює соціальну сферу та розвиток бізнес-екосистем, що відповідають унікальним потребам конкретної території.

5. Адаптивність та моніторинг: створення доказової бази та надійних систем оцінки, що дозволяють оперативно коригувати стратегічні цілі залежно від змін ринкової кон'юнктури чи пріоритетів регіону.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати наявність широкого спектра наукових підходів до трактування сутності «сма́рт-спеціалізації», що зумовлено багатогранністю цього феномену. У межах даного дослідження під сма́рт-спеціалізацією розвитку регіонів ми розуміємо концепцію інтенсифікації економічного зростання шляхом активізації внутрішнього потенціалу територій та чіткого визначення пріоритетів фінансування інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Фундаментальними принципами реалізації цієї концепції визначено: ресурсорієнтованість та ідентичність; пріоритетність і вузьку спеціалізацію; інноваційну спрямованість та відкритість; доповнюваність, а також системний контроль і моніторинг результатів.

1.2. Методологічні засади забезпечення процесів розвитку територіальних громад на основі регіональної сма́рт-спеціалізації

Трансформація системи регіонального управління в Україні на засадах сма́рт-спеціалізації була юридично зафіксована у 2018 році. Відповідні зміни

були внесені до Порядків розроблення регіональних і державних стратегій розвитку (постанови КМУ № 931 та № 932 від 11.11.2015 р.), що заклало фундамент для нової моделі інноваційного зростання територій [20].

Зазначені нормативно-правові акти регламентують процедуру формування Державної та регіональних стратегій розвитку, а також відповідних планів заходів. Зокрема, вони встановлюють методологію моніторингу та оцінювання результативності їхньої реалізації, ґрунтуючись на принципах смарт-спеціалізації [21].

Сучасна стратегія розвитку території характеризується спільною участю влади, бізнесу й громади, що забезпечує її стабільність і врахування ключових інтересів. Вона узгоджує використання фінансових та інших ресурсів території, сприяє згуртованості суспільства й соціальній стабільності, ґрунтується на науковому підході та сучасних технологіях, а також розширює доступ громади до кредитних ресурсів і міжнародної технічної допомоги.

Реалізація секторальних і регіональних стратегій спрямована на створення умов для комфортного життя, самореалізації громадян і підвищення якості життя в усіх регіонах. Державна регіональна політика забезпечує ефективне використання потенціалу та ресурсів територій, сприяючи сталому розвитку й згуртованості України. Її стратегічна мета до 2027 року — людиноорієнтований розвиток децентралізованої, конкурентоспроможної та демократичної держави з підвищенням добробуту населення.

Стратегічна мета державної регіональної політики до 2027 року реалізується через три напрями: зміцнення згуртованості держави в усіх ключових вимірах, підвищення конкурентоспроможності регіонів і розвиток ефективного багаторівневого врядування. Пріоритетами регіонального розвитку визначено посилення економічної, інфраструктурної та соціокультурної інтегрованості територій, стимулювання зростання менш розвинених регіонів із дотриманням принципів екологічної сталості, забезпечення доступних і якісних публічних послуг на засадах цифровізації та збереження культурної спадщини.

Згідно з нормативними засадами, смарт-спеціалізація розглядається як аналітичний підхід до формування регіональних стратегій. Він полягає в обґрунтованому визначенні пріоритетних цілей для розвитку тих видів економічної діяльності, що мають значний інноваційний потенціал. Такий підхід базується на використанні конкурентних переваг території та спрямований на структурну трансформацію економічних секторів у більш продуктивні форми [22].

Смарт-спеціалізація передбачає визначення пріоритетів у сфері досліджень та інновацій для формування конкурентних переваг і довгострокових структурних змін в економіці регіону та його позиціонування на глобальних ринках. Така політика поєднує вертикальні й горизонтальні інструменти, ґрунтується на партнерстві влади різних рівнів і стейкхолдерів та поєднує риси інструменту регіональної політики і концепції стратегування, близької до кластерного підходу. Основними її принципами є інноваційно орієнтоване економічне зростання, ефективна спеціалізація ресурсів, підприємницький пошук, відкритість, а також постійний моніторинг і оцінювання результатів.

Концепція смарт-спеціалізації спрямована на економічне зростання регіонів через ефективне використання публічних інвестицій, розвиток інноваційного потенціалу та концентрацію обмежених ресурсів у конкурентоспроможних сферах. Вона базується на регіональних особливостях і «підприємницькому відкритті», що передбачає тісну взаємодію влади, бізнесу, науки та громади. Відмінними рисами підходу є орієнтація на розвиток інноваційних систем, зумовлених спадковою структурою економіки, та наявність ефективних механізмів і акторів, здатних перетворювати місцевий потенціал на драйвер регіонального розвитку.

Ось стислий та науково обґрунтований варіант перефразування:

Еволюція концепції смарт-спеціалізації свідчить про її трансформацію з галузевого підходу в комплексний інструмент регіональної політики, що базується на знаннях, локальних особливостях та ефективній взаємодії ключових стейкхолдерів.

Методологічним підґрунтям цієї технології планування є Керівництво Європейської комісії (RIS3) [23], яке регламентує:

- ієрархічний розподіл управлінських функцій;
- чітку етапність розроблення та впровадження інноваційних стратегій;
- систему індикаторів для ідентифікації регіональної спеціалізації.

Ключовим аспектом політики смарт-спеціалізації є роль органів влади як фасилітатора, що стимулює синергію між бізнесом, наукою та розробниками для виявлення та реалізації перспективних векторів розвитку регіону [24].

На сучасному етапі стратегічне планування визнається ефективним інструментом територіального розвитку, реалізація якого залежить від узгоджених управлінських рішень і поетапних дій усіх суб'єктів регіональної економіки. Стратегії смарт-спеціалізації становлять основу трансформаційної інноваційної політики, поєднуючи традиційні цілі зростання й конкурентоспроможності з орієнтацією на використання нереалізованого потенціалу регіонів. У результаті регіональна інноваційна політика набуває гнучкого, контекстно орієнтованого характеру, що сприяє одночасному зміцненню згуртованості та конкурентоспроможності.

В інноваційній екосистемі смарт-спеціалізації ключову роль, поряд із бізнесом, відіграють державний та науковий сектори. Функції держави в цьому процесі реалізуються через:

- створення правової інфраструктури, що стимулює підприємницьку активність та інноваційні інвестиції;
- фінансування фундаментальних досліджень, результати яких є стратегічним суспільним благом.

Державна підтримка фундаментальної науки формує базу знань та технологічних ідей, що виступають резервом для адаптації економіки. Цей «запас міцності» дозволяє бізнесу оперативно реагувати на критичні зміни ринкової кон'юнктури, появу нових конкурентів або зовнішньоекономічні обмеження [24].

Управлінська модель смарт-спеціалізації базується на стимулюванні підприємницького пошуку, інклюзивному прийнятті рішень та подоланні розриву між науковим і бізнес-секторами за допомогою координації спільних зусиль. Реалізація цієї стратегії здійснюється через систему взаємопов'язаних практик, що охоплюють розвиток кластерних ініціатив, створення інфраструктури для комунікації (семінари, круглі столи) та формування розгалужених мереж співпраці, які є ключовими інструментами для виявлення нових перспективних видів економічної діяльності [25].

У 2020 році політика згуртованості ЄС була визначена як ключовий інструмент реагування на кризу та основа оновлення законодавчої бази Союзу. Європейська Комісія за домовленістю з Європейським парламентом і Радою Європи підготувала пропозиції на 2021–2027 роки, зокрема щодо пакета REACT-EU, загальних положень для фондів спільного управління, програм Interreg, а також ЄФРР, Фонду згуртованості та Фонду справедливого переходу, які на початку 2021 року були узгоджені та перебували на стадії остаточного затвердження.

Дослідники К. Джанелле, Ф. Гуццо та К. Мешковський трактують смарт-спеціалізацію як інклюзивний процес стратегічного пошуку, що охоплює широке коло інновацій поза межами виключно технологічної чи наукової діяльності. На законодавчому рівні ЄС прийняття відповідних стратегій (RIS3) стало обов'язковою умовою доступу до фінансування з Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) у межах Політики згуртованості на 2014–2020 роки. Попри відсутність попередньої апробації в різних територіальних контекстах, підхід було запроваджено масштабно, що перетворило його на «амбітний експеримент», результативність якого досі залишається предметом активних наукових дискусій та емпіричних досліджень [26].

Хоча Політика згуртованості охоплює весь ЄС, її пріоритетом є підтримка слабших територій, де часто спостерігається «інноваційний парадокс» — суперечність між гострою потребою в інноваціях та низькою здатністю ефективно освоювати інвестиції [26]. Ця проблема зумовлена інституційною

слабкістю регіональних систем, що потребує докорінних змін у структурі відносин. Вирішення парадоксу полягає у формуванні «динамічних соціальних контекстів», заснованих на високому рівні довіри та стратегічному партнерстві між державним і приватним секторами.

Дослідники К. Джанелле, Ф. Гуццо та К. Мешковський обґрунтовують, що якість публічного управління є критичним чинником інноваційного розвитку, а прозорість інституцій - фундаментом для успішної підтримки інновацій [26]. Емпіричні дані підтверджують: успіх регіону залежить від наявності суспільних благ, створених через колективні дії місцевих акторів. При цьому «інституційна потужність» середовища є ключовою умовою для виникнення кооперації та формування спільних виробничих ресурсів.

Смарт-спеціалізація враховує інституційні чинники, стимулює нарощення потенціалу, колективні дії та інклюзивність політичного процесу. Вона виходить з того, що державна політика через чіткі правила й стимули може впливати на поведінку місцевих акторів, сприяючи інституційним змінам, інноваціям і розвитку навіть у фрагментованому середовищі. Водночас ефективність такого втручання залежить від початкових умов, місцевого контексту та якості розробки й реалізації політики.

На основі аналізу матеріалів Європейської Комісії, цифрових платформ смарт-спеціалізації та національної нормативної бази доцільно виокремити п'ять етапів еволюції концепції смарт-спеціалізації як методології стратегічного розвитку регіонів у країнах ЄС і Україні: від її наукового становлення (2000–2006), інституційного закріплення в ЄС як умови доступу до фінансування (2007–2010), створення цифрових інструментів підтримки (2011–2014), впровадження та пілотування в Україні (2015–2022) до оновлення нормативних вимог до стратегічного планування з 2023 року.

На сучасному етапі розвитку концепція смарт-спеціалізації відрізняється від традиційної промислової політики двома взаємопов'язаними характеристиками:

1. Державна підтримка є вибірковою та фокусується на конкретних видах економічної діяльності з високим потенціалом, тоді як загальні горизонтальні чи галузеві заходи відіграють лише допоміжну роль.

2. Пріоритети визначаються не одноосібно політиками, а через інтерактивний діалог між владою та приватним сектором. Це дозволяє спільно виявляти нові ринкові можливості, оцінювати ризики та формувати адекватний запит на політичну підтримку.

Логіка вибіркового втручання передбачає підтримку лише нових для місцевої економіки видів діяльності з потенціалом масштабу й агломерації. Цей підхід, інтегрований у сучасну промислову політику, став основою концепції смарт-спеціалізації. Водночас промислова політика має забезпечувати зворотний зв'язок з підприємцями та формувати цілеспрямовані механізми корекції ринкових ефектів.

Інформаційні зовнішні ефекти виникають, коли інвестиції в дослідження потенційно конкурентних продуктів чи послуг приносять суспільну користь (через наслідування), але пов'язані ризики можуть стримувати підприємців. Зовнішні ефекти координації з'являються, коли нові види діяльності потребують одночасних інвестицій по ланцюгу виробництва з невизначеною віддачею та високими фіксованими витратами, що обмежує приватні вкладення.

Ключовою особливістю смарт-спеціалізації є фокус не на галузях загалом, а на конкретних видах економічної діяльності (товарах, послугах чи технологічних рішеннях), де виникають найбільші інформаційні та координаційні ефекти. У стратегічних документах такі напрями визначаються як «пріоритетні сфери» [27]. На відміну від традиційних «горизонтальних пріоритетів» (розвиток людського капіталу чи захист інтелектуальної власності), смарт-спеціалізація передбачає встановлення «вертикальних пріоритетів». Це означає цільову підтримку конкретних галузей, технологій та мереж акторів, здатних забезпечити регіону унікальну конкурентну перевагу.

Зовнішні ефекти, що обґрунтовують втручання в межах смарт-спеціалізації, суттєво варіюються залежно від галузей та суспільних викликів, що

зумовлює диференціацію інструментів підтримки. Наприклад, розвиток біомедичного кластера потребує субсидій на наукові дослідження, тоді як цифровізація культурного туризму — управлінського консалтингу та венчурного капіталу для стартапів.

Отже, метою сучасної промислової політики є надання специфічної підтримки для кожного пріоритетного виду діяльності. Замість універсальних рішень, політичні заходи мають розроблятися на основі унікальних характеристик та індивідуальних потреб обраних секторів, що стимулює диверсифікацію місцевої економіки.

Цей аргумент узгоджується з концепцією «інноваційної системи», згідно з якою політичні заходи мають адаптуватися до специфічних переваг та недоліків конкретного регіону. Підхід акцентує, що інновації є продуктом не ізольованих суб'єктів, а еволюційних процесів та мережевої взаємодії акторів і організацій, інтегрованих у загальну соціально-економічну систему.

Грунтуючись на концепціях «інноваційної системи» та «регіону, що навчається», смарт-спеціалізація розглядає інновації як колективний соціальний процес. Ключову роль тут відіграє мобілізація локальних знань та ітеративне навчання через мережеву взаємодію державних і приватних суб'єктів. Саме така співпраця дозволяє ідентифікувати перспективні напрями розвитку, що потребують політичної підтримки. Численні практичні дослідження [28] підтверджують, що критично важлива для стратегування інформація виникає виключно в процесі постійного діалогу та навчання між органами влади та бізнес-середовищем.

Нові види діяльності відсутні в місцевій економіці, і їхня доцільність та прибутковість стають відомими лише через практичні експерименти. Економічні рішення базуються не лише на загальнодоступній інформації, а й на локальних та часто мовчазних знаннях окремих учасників, які не можна негайно передати іншим. Такі знання здобувають лише місцеві суб'єкти через дорогий процес відкриття за наявності відповідних стимулів, наприклад конкуренції.

Отже, пошук можливостей для економічної диверсифікації є процесом із високим ступенем невизначеності як для влади, так і для бізнесу. У межах смарт-спеціалізації цей пошук реалізується через процес підприємницького відкриття (EDP) - спільне навчання шляхом апробації ідей. EDP є критичним етапом оновлення системи, оскільки він забезпечує не просто появу окремих інновацій, а системне розгортання ідей у спеціалізованих сферах. Це дозволяє генерувати знання про економічну перспективність обраних напрямів та мінімізувати ризики майбутніх структурних змін.

Оцінка ефективності політики смарт-спеціалізації [29] базується на трьох аспектах: методах визначення пріоритетів, механізмах спрямування державної підтримки на ці пріоритети та диференціації політичних заходів залежно від обраних секторів.

Аналіз наукових публікацій підтверджує висновок К. Джанелле, Ф. Гуццо та К. Мешковського [30] про дефіцит досліджень, що детально вивчають регіональні пріоритети в межах RIS3. Поточні роботи часто не мають комплексних критеріїв оцінки, які б одночасно враховували теоретичну базу смарт-спеціалізації, нормативні положення політики згуртованості та методичні вказівки Європейської комісії.

При впровадженні смарт-спеціалізації в Україні робочим групам слід зважати на європейський досвід, де пріоритети RIS3 зазвичай охоплюють широкі галузі (сектори або технології), що деталізуються на рівні конкретних субдоменів. Важливо врахувати, що в регіонах ЄС наразі відсутня єдина уніфікована система критеріїв для класифікації та визначення таких пріоритетів.

1.3. Інституційні бар'єри та виклики впровадження моделі смарт-спеціалізації в українських регіонах

Смарт-спеціалізація є ключовим інструментом європейської моделі регіонального управління, спрямованим на соціально-економічну згуртованість, створення робочих місць та зміцнення територіальної єдності. Посилення євроінтеграції та зобов'язання України за Угодою про асоціацію вимагають модернізації вітчизняної регіональної політики шляхом імплементації цього підходу. Як базовий компонент співпраці в межах Європейської політики добросусідства, смарт-спеціалізація відкриває доступ до європейських структурних та інвестиційних фондів, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності регіонів.

Згідно з Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки, пріоритетом є приєднання всіх областей України до Європейської платформи смарт-спеціалізації (S3 Platform). Це відкриває доступ до міжнародних інструментів підтримки, проте імплементація методології «розумної» спеціалізації залишається складним викликом для національного стратегічного планування. Науковці у доповіді «Інноваційна Україна 2020» зазначають, що концентрація ресурсів на ключових пріоритетах є найдієвішим механізмом держполітики. Водночас вони констатують критичний розрив між наявними методами визначення інноваційних цілей та реальним потенціалом вітчизняного виробничого сектору [31].

Регіональний розвиток на основі принципів смарт-спеціалізації може сприяти довгостроковому національному зростанню. В Україні ж ця інноваційна система управління регіональною та структурною політикою практично не застосовується.

Дослідниця В. Грига зазначає, що через низьку інституційну спроможність впровадження смарт-спеціалізації в Україні потребуватиме значних зусиль влади та експертів для пошуку дієвих методів пріоритезації. Науковці Інституту

економіки та прогнозування підтверджують складність цього процесу, наголошуючи, що успішна «розумна спеціалізація» можлива лише за умови синергії науково-технічної, інноваційної, регіональної та промислової політик [Формування «розумної спеціалізації» в економіці України: колективна монографія [32].

Інституційна спроможність є визначальним фактором здатності держави формувати стратегічні пріоритети, координувати дії органів влади, узгоджувати різні напрями політики та здійснювати якісний моніторинг. Сучасні суспільно-політичні виклики актуалізують потребу в розбудові системного інституційного забезпечення, яке б гарантувало впровадження смарт-спеціалізації на принципах сталості та верховенства права.

Дослідження впровадження смарт-спеціалізації враховує європейський досвід і показує, що ця політика виходить за межі інноваційної, слугуючи інструментом виявлення конкурентних переваг і розвитку наукового потенціалу в будь-якому регіоні. ЄС продовжує вважати регіональну політику ключовою для розумного, стійкого та інклюзивного зростання, що підтверджує Політика зближення та стратегія «Європа-2020».

Польські дослідники Я. Бжуска та Я. Пика визначають смарт-спеціалізацію як процес виявлення унікальних активів і функцій регіону для зміцнення його конкурентних переваг. Цей підхід спрямований на консолідацію зусиль партнерів навколо спільного бачення майбутнього, розвиток регіональної інноваційної системи, активізацію обміну знаннями та забезпечення дифузії інноваційних здобутків у місцеву економіку [33].

У доповіді «Інноваційна Україна 2020» смарт-спеціалізація представлена як концепція, що інтегрує промислову та інноваційну політики для оптимізації державних інвестицій шляхом опори на сильні сторони територій [34]. Будучи ключовим інструментом стратегії «Європа-2020», ця модель визначає не лише інноваційний, а й загальний соціально-економічний розвиток. Вона фокусується на ідентифікації та стимулюванні унікальних галузей чи видів діяльності, які

формують індивідуальну спеціалізацію кожного регіону в межах національної економіки.

Науковці Національного інституту стратегічних досліджень зазначають, що смарт-спеціалізація – це підхід ЄС, який передбачає виявлення та використання унікального потенціалу кожного регіону для розвитку наукоємних секторів на основі їхніх конкурентних переваг. Вона є однією з сучасних концепцій інноваційної політики.

Аналіз документів показує, що підтримка смарт-спеціалізації в ЄС є послідовною та системною. Згідно з Інформаційним листом Єврокомісії (2014), смарт-спеціалізація передбачає визначення унікальних конкурентних переваг регіонів, об'єднання ресурсів і зацікавлених сторін навколо інноваційного розвитку та зміцнення регіональних інноваційних систем. Стратегії розробляються на основі підприємницького відкриття, узгоджуючи дослідження й інновації з потребами бізнесу, щоб ефективно використовувати ЄС-фонди та уникати дублювання зусиль. Вони включають участь влади, університетів, галузей і соціальних партнерів та можуть бути інтегровані в національні або регіональні інноваційні програми.

Основоположним правовим актом ЄС у сфері смарт-спеціалізації є Регламент (ЄС) 1301/2013, який визначає завдання Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР). Документ спрямований на подолання регіональних дисбалансів, структурну перебудову економік та сталий розвиток через систему чітких інвестиційних пріоритетів [35].

Ключові орієнтири для стратегій смарт-спеціалізації включають:

- Екологію та клімат: перехід до низьковуглецевої економіки, адаптація до кліматичних змін та ресурсоефективність.
- Інфраструктуру та логістику: розвиток стійкого транспорту та мережевих систем.
- Соціальний капітал: підтримка якісної зайнятості, подолання бідності, інвестування в освіту та навчання протягом життя.

- Управління: зміцнення інституційної спроможності органів влади та ефективність державного адміністрування.

Інвестиційні пріоритети в ЄС реалізуються відповідно до тематичних цілей Регламенту №1303/2013 у рамках політики «Інвестиції для зростання та робочих місць», яка є частиною когезійної політики. Країни та регіони заохочуються розробляти стратегії RIS3 для інвестицій у дослідження та інновації. Головна мета смарт-спеціалізації — не лише доступ до коштів, а підтримка економічного зростання та переходу до економіки знань з урахуванням регіональних особливостей. Політика визначає обмежений набір пріоритетних сфер, які відповідають соціально-економічним викликам і поєднують економічну та наукову спеціалізацію, відрізняючись вибірковістю від горизонтальних заходів на кшталт підтримки бізнесу.

При розробці та реалізації стратегії RIS3 ключовим є «процес відкриття підприємництва», який залучає державу, бізнес, науку та громадськість. Він забезпечує постійний зворотний зв'язок для перевірки ефективності стратегії та коригування напрямів спеціалізації. Експерти ЄС виділяють чотири принципи смарт-спеціалізації:

1. Жорсткий відбір та критична маса – обмежена кількість пріоритетів, концентрація ресурсів, уникнення дублювання.
2. Конкурентна перевага – мобілізація талантів та узгодження R&D потенціалу з потребами бізнесу.
3. Включення та кластери – розвиток кластерів і міжгалузевих зв'язків для технологічної диверсифікації.
4. Спільне керівництво – колективні інноваційні системи через державно-приватне партнерство.

Процес RIS3 на основі чотирьох «Cs» включає шість ключових етапів: аналіз регіонального контексту та інноваційного потенціалу; формування надійної системи управління; визначення спільного бачення розвитку регіону; вибір обмеженого числа пріоритетів; узгодження політик; впровадження моніторингу та оцінки.

Європейську політику смарт-спеціалізації підтримує Платформа смарт-спеціалізації (S3 Platform), запущена в червні 2011 року, яка об'єднує понад 170 регіонів, що презентують свої інноваційні пріоритети та отримують консультативну, аналітичну та іншу допомогу.

Стратегії RIS3 є актуальними для України як сучасні інтегровані інструменти економічної трансформації, які [36]:

- концентрують політичну підтримку та інвестиції на ключових національних і регіональних пріоритетах, викликах та потребах розвитку з використанням ІКТ;
- базуються на сильних сторонах, конкурентних перевагах і потенціалі регіону чи країни;
- стимулюють технологічні та практичні інновації та приватні інвестиції;
- повністю залучають зацікавлені сторони та підтримують інновації й експерименти;
- спираються на факти та включають ефективні системи моніторингу.

Враховуючи європейську методологію, під інституційно-організаційним забезпеченням смарт-спеціалізації розуміють сукупність формальних (закони, правила, норми) і неформальних (традиції, звички, уявлення) інститутів, інформаційних ресурсів, платформ, організацій та інструментів, що впливають на економічну діяльність за принципами смарт-спеціалізації. До таких суб'єктів належать агенції регіонального розвитку, профільні асоціації, наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, спеціальні економічні зони, кластерні організації, центри інтелектуальної власності, трансферу технологій, енергозбереження, а також венчурні та інвестиційні фонди.

У 2018 році Україна за підтримки Мінекономіки розпочала пілотну співпрацю з Єврокомісією з впровадження смарт-спеціалізації. Регіони, які визначили свої пріоритети за методологією ЄС, мали отримати доступ до програм Horizon 2020 та COSME, хоча Угода про асоціацію не передбачає прямих фінансових стимулів.

Проте станом на травень 2020 року, за даними ДУ «Інститут регіональних досліджень», більшість регіонів залишалися вірними традиційній спеціалізації: із 18 затверджених стратегій 14 базувалися на старому підході, а стратегії Вінницької, Донецької та Чернівецької областей взагалі не містили ознак смарт-спеціалізації [37].

Станом на травень 2020 року присутність України на Європейській платформі смарт-спеціалізації (S3 Platform) була мінімальною: у базі «Eye@RIS3» значилося лише п'ять національних позицій. Серед регіонів реєстрацію мали лише шість областей (Черкаська, Чернігівська, Івано-Франківська, Харківська, Хмельницька та Закарпатська), причому конкретні інноваційні пріоритети були зафіксовані лише у двох із них — Черкаській та Харківській (табл. 1.2.).

Аналіз показує, що Мінекономіки активно ініціювало впровадження нової промислової політики як інструменту врахування регіональних особливостей розвитку у проєкті Стратегії розвитку промислового комплексу до 2025 року, поєднуючи сучасну кластерну політику, смарт-спеціалізацію та децентралізацію.

У Стратегії розвитку інноваційної діяльності до 2030 року наголошується на визначенні регіональних пріоритетів за підходом смарт-спеціалізації та запуску пілотних проєктів для підтримки взаємозв'язків між регіонами з різним рівнем промислового розвитку. Кластери визначені ключовим інструментом у Національній програмі кластерного розвитку до 2027 року.

Держстратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки передбачено у рамках сталого розвитку промисловості [38]:

- державну фінансову підтримку регіональних проєктів у пріоритетних сферах за принципами смарт-спеціалізації;
- підтримку участі малого та середнього бізнесу в проєктах смарт-спеціалізації;
- сприяння створенню регіональних, міжрегіональних і національних кластерів світового рівня та їх інтернаціоналізації;

- проведення регіональних кластерних досліджень для визначення пріоритетів і підтримки перспективних проєктів;
- поширення кращих практик і міжнародного досвіду створення кластерів в Україні.

Таблиця 1.2.

Інноваційні пріоритети України, зареєстровані на Європейській платформі смарт-спеціалізації (Платформі S3) [39]

Назва пріоритету	Опис
НАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ	
Інформаційно-комунікаційні технології	Цифрова трансформація, розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки, автономних та кіберфізичних систем
Енергетика та енергоефективність	Фокус на транспортуванні енергії, використанні енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій та застосуванні альтернативних енергетичних ресурсів
Раціональний екологічний менеджмент	Широке застосування технологій для більш чистого виробництва та захисту навколишнього середовища, коінновацій, управління відходами
Науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань	Розробка обладнання для якісної медичної допомоги, лікування, фармацевтики
Нові речовини та матеріали	Фокус на виробництві матеріалів, механічній обробці та комбінуванні, створенні індустрії наноматеріалів та нанотехнологій
РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ	
ЧЕРКАСИ	
Екологічна безпека та збереження	Поліпшення водних об'єктів, стану атмосферного повітря та поліпшення поводження з відходами, розвиток екомережі, природно-заповідного фонду, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, створення умов для поліпшення довкілля
Покращення енергоефективності	Використання енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій
Розвиток сільських територій	Диверсифікація структури сільськогосподарського виробництва та вдосконалення переробки продукції та розвиток сільських територій, передмістя
ХАРКІВ	
Ресурсні матеріали	Опис пріоритету не зазначено
Біоекономіка та біотехнології	Опис пріоритету не зазначено
Енергетика та енергетика	Опис пріоритету не зазначено
Аерокосмічні технології	Опис пріоритету не зазначено
Інформаційно-комунікаційні технології	Опис пріоритету не зазначено
Здорове суспільство	Опис пріоритету не зазначено

Аналіз Підзаконних актів та Національної економічної стратегії 2030 показує наступне.

Смарт-спеціалізацію визначено як підхід, що передбачає у регіональній стратегії обґрунтоване визначення стратегічних цілей та завдань для розвитку економічних видів діяльності з інноваційним потенціалом і конкурентними

перевагами регіону, спрямованих на підвищення ефективності секторів економіки. Порядком розроблення регіональних стратегій встановлено, що щонайменше одна стратегічна ціль має ґрунтуватися на смарт-спеціалізації та стимулювати інноваційний розвиток пріоритетних галузей для підвищення конкурентоспроможності регіону.

Водночас Методику моніторингу та оцінки результативності регіональних стратегій не пов'язано з пріоритетами державної регіональної політики. Не розроблено методологію ідентифікації в рамках регіональної смарт-спеціалізації точок економічного зростання з позитивною фінансовою віддачею та не розкрито термін «суб'єкти регіонального розвитку».

Практичне впровадження смарт-спеціалізації зосереджене на регіональному рівні як інноваційна складова регіональних стратегій розвитку. На Європейській платформі S3 переважає реєстрація інноваційних пріоритетів окремих регіонів країни, за наявності національних пріоритетів; можливе також реєстрування лише національних пріоритетів (наприклад, Албанія, Ірландія, Естонія, Латвія, Литва, Люксембург, Молдова, Тайланд, Хорватія).

Підзаконні акти відрізняються від статті 3 закону «Про засади державної регіональної політики», зокрема щодо принципів відкритості, паритетності, координації та не включають принципи законності, співробітництва, історичної спадкоємності й об'єктивності як методологічне підґрунтя стратегічного планування.

В оновленому Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку відсутня вимога визначати пріоритети, цілі чи завдання саме на засадах смарт-спеціалізації, що не відповідає пункту 6 Порядку (проекти стратегії та план заходів на основі інтегрованого підходу), а також пункту 7 Порядку розроблення регіональних стратегій та статті 10 закону, де регіональні стратегії мають узгоджуватися з Держстратегією. Ця невідповідність підкреслюється в пункті 19 Методики розроблення.

Щоб усунути недоліки інституційно-організаційного забезпечення впровадження смарт-спеціалізації, пропонується внести зміни до ключових законів України:

Закон «Про інноваційну діяльність» – доповнити статтю 1 визначенням смарт-спеціалізації як інноваційного підходу, що реалізує унікальні конкурентні переваги території та розвиток інновацій.

Закон «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» – встановити стратегічні пріоритети на 2021–2030 роки на національному, галузевому та регіональному рівнях як основу для фінансової підтримки проектів смарт-спеціалізації та державного планування (стратегії, плани, програми). Оновити редакцію закону на основі Стратегії розвитку інновацій до 2030 року.

Закон «Про засади державної регіональної політики» – конкретизувати пріоритети державної політики з урахуванням стратегічних напрямів інновацій, створити Національну платформу S3 для електронної верифікації та моніторингу реалізації проектів смарт-спеціалізації, визначити покроковий алгоритм узгодження та реалізації державної, регіональної та місцевої стратегії, впровадити фінансово-економічні механізми стимулювання та створення Державного реєстру проектів.

Бюджетний кодекс (ст. 24-1) – доповнити «проекти регіонального розвитку» словами «проекти смарт-спеціалізації», а частину другу викласти так, щоб кошти Фонду спрямовувалися на проекти, які відповідають пріоритетам розвитку територій, включно з інфраструктурою парків та інших суб'єктів смарт-спеціалізації.

Закони про наукові, індустріальні та технологічні парки – підкреслити правовий режим функціонування та моніторинг діяльності цих об'єктів через призму реалізації смарт-спеціалізації.

Таким чином пропонується комплексне оновлення законодавства для системного впровадження смарт-спеціалізації на всіх рівнях.

РОЗДІЛ 2. СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

2.1. Інтеграція підходів смарт-спеціалізації в стратегії повоєнного відновлення та сталого розвитку регіонів і територіальних громад України

Повномасштабна агресія РФ проти України спричинила масштабні руйнування населених пунктів і критичної інфраструктури, значні демографічні втрати та масове внутрішнє переміщення населення. Водночас функціонування органів місцевого самоврядування в умовах війни й міжрегіональна солідарність громад засвідчили ефективність раніше обраного курсу децентралізації та регіонального розвитку. Разом із тим війна докорінно трансформувала внутрішню та регіональну політику держави, додавши до наявних викликів нові, раніше малоімовірні, які набули визначального значення та матимуть довгостроковий вплив на розвиток України й її регіонів [40].

У дослідженні «Теоретико-методологічні аспекти формування моделі смарт-спеціалізації регіонів України» [41] Г. Возняк підкреслює дуальну природу смарт-спеціалізації, розглядаючи її водночас як інструмент регіональної політики та концепцію стратегічного розвитку. Автор наголошує на близькості цього підходу до кластерної моделі та визначає ключові принципи смарт-спеціалізації: стимулювання економічного зростання через інноваційні кластери, розвиток інновацій як рушія структурних змін і концентрацію ресурсів задля підвищення ефективності регіонального розвитку [41].

У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [42] запроваджено оновлені підходи до реалізації державної регіональної політики та визначено коло територій, що потребують пріоритетної державної підтримки і спеціальних інструментів розвитку. До них віднесено агломерації та міста різного розміру, монофункціональні й сільські території у несприятливих умовах, гірські райони Українських Карпат, прибережні та прикордонні регіони, зони впливу

міжнародних транспортних коридорів, тимчасово окуповані території, а також природоохоронні та об'єкти світової спадщини [42].

У праці «Теоретичні і методологічні засади організаційної побудови і функціонування територіальних громад як інтегрованих соціально-економічних організацій» О. Бобровська розглядає територіальні громади як комплексні соціально-економічні утворення та соціальні інститути, сформовані для задоволення потреб населення. Авторка підкреслює, що в межах громад реалізується широкий спектр виробничих, соціальних, економічних, екологічних, управлінських та інших функцій, які забезпечуються взаємодією їх структурних елементів. У цьому контексті територіальну громаду доцільно трактувати як просторово організовану систему спільного проживання й діяльності людей, інтегровану через спільні ресурси, трудові процеси, інформаційні, соціальні та управлінські зв'язки, а також владні відносини [43].

Авторка підкреслює, що територіальні громади є складними ієрархічними системами, які об'єднують підприємства комунальної та державної власності, соціальну й інфраструктурну сфери, а також інститути місцевого самоврядування і публічного управління. Хоча підхід смарт-спеціалізації первинно формувався для європейських регіонів, він набув глобального визнання як ефективний інструмент інноваційного розвитку. У роботі [43] наголошується, що смарт-спеціалізація сприяє формуванню чіткого стратегічного бачення та визначенню пріоритетів розподілу ресурсів, за умови узгодженості дій і політик між місцевим, регіональним і центральним рівнями влади.

У роботі [44] О. Бобровська виокремлює три типи територіальних громад залежно від характеру розвитку: з генеруючим потенціалом, із підганяючими можливостями та з відштовхуючими властивостями. Авторка також наголошує на доцільності розгляду громад як організацій із корпоративною структурою, оскільки принципи корпоратизму притаманні їх господарській діяльності. Попри різноманітність складових і організаційних форм, територіальні громади характеризуються цілісністю, що забезпечується спільною територією, єдністю цілей розвитку, узгодженістю дій і залученням мешканців. У результаті

формуються спільні економічні, соціальні та культурні цінності, що визначає громаду як складне, цілісне соціально-економічне утворення зі сталою орієнтацією на суспільний розвиток [44].

В. Молоканова, Є. Бородін і Т. Тарасенко у праці [45] зазначають, що попри активну участь органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в Україні у розробленні стратегій і програм соціально-економічного розвитку, відсутність єдиної методології управління знижує їх результативність. Формування регіональних стратегій ґрунтується на оцінці внутрішніх можливостей і обмежень, а також зовнішніх ризиків, і має як нормативне підґрунтя, визначене Законом України «Про засади державної регіональної політики» [46], так і об'єктивну потребу забезпечення відповідальності регіональної влади за розвиток територій.

Методичний документ «Методологія планування регіонального розвитку в Україні» [47], розроблений у межах проєкту ЄС у 2014 році, акцентує, що підставою для формування регіональної стратегії має бути не формальне виконання законодавчих вимог, а усвідомлене прагнення органів публічної влади забезпечити економічний розвиток регіону. Автори наголошують на необхідності якісної та виваженої підготовки стратегічного документа, широкого залучення місцевих стейкхолдерів і дотримання принципів відкритості та прозорості. Важливою умовою результативності стратегії є участь представників науки, бізнесу, громадськості, органів місцевого самоврядування та депутатського корпусу, що сприяє формуванню суспільної підтримки й запобігає конфліктам навколо її реалізації [47].

Розробка нової політики регіонального розвитку [40] потребує комплексного аналізу поточної ситуації, зокрема впливу війни на Україну та її регіони й громади. За словами Віце-прем'єр-міністра з відновлення України О. Кубракова [48], оновлення державної регіональної політики є критично важливим для ефективного відновлення. Воно включає визначення територій відновлення, розробку планів розвитку та базується на принципі «знизу догори», коли держава визначає рамки та механізми, а місцева влада виступає головним

ініціатором проєктів. Сильні та спроможні громади й регіони є ключовим фактором успіху як відновлення, так і євроінтеграції України.

У липні 2023 року Кабінет Міністрів України затвердив Порядок визначення територій відновлення [49] та процедури розробки, реалізації й моніторингу планів відновлення для регіонів і територіальних громад. Ці заходи спрямовані на прискорення відновлення постраждалих від війни громад, зокрема транспортної, комунальної, соціальної та житлової інфраструктури, забезпечуючи мешканцям доступ до життєво важливих послуг. Територія вважається зоною відновлення, якщо на ній відбувалися бойові дії, вона була тимчасово окупована, зазнала руйнувань інфраструктури чи житлового фонду, або відзначалася значним переміщенням населення й погіршенням соціально-економічного стану.

Плани відновлення та розвитку територіальних громад [49] розроблятимуться до 31 грудня 2027 року з урахуванням пріоритетів стратегічного планування. Аналіз нормативних документів та практики органів публічного управління в умовах воєнного стану (2022–2023 рр.) дозволив запропонувати концептуальну схему узгодження стратегій смарт-спеціалізації з планами повоєнного відновлення та розвитку територій і громад в Україні.

Система стратегічних планів розвитку та відновлення передбачає їх взаємне узгодження: регіональні стратегії повинні відповідати цілям Державної стратегії регіонального розвитку України, а стратегії громад – враховувати пріоритети державної та регіональної стратегій відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» [46]. Відсутність актуальних стратегічних документів на національному та регіональному рівнях гальмує розробку планів розвитку й відновлення громад, що перешкоджає системному відновленню національного масштабу [50].

Проєкт плану відновлення та розвитку регіонів розробляє Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури разом із зацікавленими органами влади, враховуючи потенціал і перспективну спеціалізацію територій. Робота над планом починається протягом 10 днів після затвердження Кабміном переліку

громад для відновлення. План включає завдання та заходи відновлення, прогноз фінансування, індикатори виконання, перелік проєктів регіонального розвитку та регіональні плани відновлення й розвитку.

План відновлення та розвитку регіонів затверджується Кабінетом Міністрів України. Органи місцевого самоврядування протягом двох місяців після оприлюднення подають на погодження проєкт плану відновлення своєї громади, який містить завдання та заходи розвитку, прогноз фінансування, індикатори виконання та перелік місцевих проєктів регіонального розвитку.

Моніторинг виконання плану відновлення та розвитку регіонів здійснюється щороку Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури на основі офіційної статистики та даних центральних органів влади, з використанням екосистеми DREAM та Геоінформаційної системи (ГІС) [51]. Хоча підхід смарт-спеціалізації прямо не згадується у відповідному Порядку [49], його зв'язок із пріоритетами регіональних стратегій прослідковується, що підтверджується, зокрема, аналізом Стратегії регіонального розвитку Запорізької області до 2027 року [52] (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Відображення відповідності між пріоритетами відновлення та стратегічними напрямами на прикладі Запорізької області [52]

Пріоритетний напрям відновлення та розвитку	Стратегічна ціль Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року
1. Відновлення житлового фонду	1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення
2. Відновлення об'єктів соціальної інфраструктури	
3. Відновлення об'єктів житлово- комунального господарства	
4. Відновлення енергетичної інфраструктури	
8. Розвиток регіональної та місцевої економіки	2. Конкурентоспроможна економіка регіону (яка розвивається на засадах смарт- спеціалізації) у національному та глобальному просторі
5. Відновлення дорожньо-транспортної інфраструктури	3. Гармонійний просторовий розвиток
6. Захист навколишнього природного середовища, відтворення та стале використання природних ресурсів	4. Екологічна безпека та збереження збереження природних ресурсів
7. Поліпшення стану сільськогосподарських угідь та лісових земель (консервація земель, рекультивація порушених земель тощо)	

Впровадження територіально орієнтованої політики, яка стимулює використання потенціалу територій та підтримує регіони з особливими соціально-економічними, культурними або екологічними потребами [42], створює умови для застосування підходу смарт-спеціалізації у стратегічному розвитку територіальних громад [53].

Формування державної політики на основі концепції смарт-спеціалізації передбачає:

- використання процесу підприємницького відкриття, де приватний сектор ідентифікує нові можливості, а держава оцінює та підтримує їх реалізацію;
- встановлення пріоритетів інвестицій у знання за видами діяльності, а не секторами;
- врахування стратегічної та спеціалізованої диверсифікації інноваційних систем;
- моніторинг і оцінку на основі даних із зворотним зв'язком для корекції політики.

2.2. Використання цифрових платформ Європейського Союзу як інструменту підтримки та розвитку регіональної смарт-спеціалізації в Україні

Сучасні завдання державного управління вимагають нової моделі регіонального управління та сталого розвитку, що передбачає комплексне впровадження цифрових технологій у економіку та суспільство. В українській практиці спостерігається поступовий перехід від технократичного підходу до європейського коеволюційного механізму, заснованого на смарт-спеціалізації, цифрових технологіях і розвитку людського капіталу.

С. Квітка та О. Мазур [54] наголошують, що поряд із принципами смарт-спеціалізації та цифрових технологій, ключову роль у формуванні «смарт-регіону» відіграє якість людського капіталу та цифрові компетенції населення. Розвиток цифрових навичок і компетенцій є критично важливим для створення ефективної цифрової екосистеми та сприяє підвищенню соціально-економічних ефектів, креативності та інноваційного потенціалу громади.

Публічне управління в Європі стикається з економічною стагнацією, фінансовими обмеженнями та швидкими технологічними змінами, тоді як суспільства потребують ефективних і життєздатних рішень [55]. Політика згуртованості ЄС підтримує регіональний розвиток і координується з місцевою владою, проте громадяни часто сприймають її як неефективну. Щоб змінити це сприйняття та покращити інвестиції в інновації, у 2011 році Європейська комісія створила Платформу S3, яка допомагає регіонам та національним адміністраціям розробляти прозорі інноваційні стратегії, визначати пріоритети інвестицій і підвищувати ефективність державного управління через підхід смарт-спеціалізації.

Близько 120 національних і регіональних адміністрацій мали розробити стратегії досліджень і інновацій для смарт-спеціалізації, що базуються на фактичному визначенні пріоритетів державних інвестицій із широким залученням стейкхолдерів [55]. Інноваційна політика впливає на зайнятість, конкурентоспроможність і добробут, а проєкт підтримує адміністрації у поєднанні нагальних потреб із довгостроковим розвитком територій. Для цього застосовано три нові підходи: інтерактивні методи участі політиків і адміністраторів; понад 120 заходів із залученням місцевих, національних та європейських стейкхолдерів для спільного визначення пріоритетів; та створення інноваційної платформи, що стимулює взаємне навчання та співпрацю між секторами.

Новий підхід стимулював створення інноваційних партнерств та міжрегіональної співпраці через використання відкритих даних. Було розроблено онлайн-платформу для збору актуальної інформації про пріоритети державних

інвестицій у ЄС, частково перевіреної через краудсорсинг. Передові практики визнаються та поширюються, допомагаючи адміністраціям ефективніше визначати пріоритети. Проєкт надав відгуки для понад 180 стратегій місцевого розвитку на інвестиції понад 35 млрд євро через політику згуртованості ЄС [55]. Важливим також є навчання цифровим навичкам та застосуванню інструментів для концентрації знань і взаємодії стейкхолдерів у впровадженні смарт-спеціалізацій.

Виділяють чотири типи міжорганізаційних цифрових ресурсів [56]:

1. Спільний веб-сайт – фронт-офісний ресурс, який об'єднує інформацію та послуги різних органів влади для спільного доступу користувачів, потребує координації між установами.
2. Спільні цифрові компоненти – інтегровані ІТ-модулі, наприклад, система аутентифікації, що використовуються кількома органами.
3. Обмін інформацією між інституціями – цифровий обмін даними «машина–машина» або «людина–машина», який ускладнюється за участі багатьох органів і потребує координації.
4. Загальна ІТ-система – бек-офісні рішення, що використовуються для внутрішніх процесів, особливо в органах місцевого самоврядування, де доцільно застосовувати уніфіковані або спільні системи.

Платформа S3 [57], створена у 2011 році після Комюніке «Регіональна політика, що сприяє смарт-зростанню в ЄС 2020» [58], допомагає країнам і регіонам ЄС розробляти та оновлювати стратегії досліджень і інновацій для смарт-спеціалізації. Вона надає інформацію, методологію та консультації, сприяє взаємному навчанню, транснаціональній співпраці та науковому обговоренню концепції. Смарт-спеціалізація дозволяє адміністраціям концентрувати інвестиції на наукомісткому розвитку, а онлайн-інструменти платформи полегшують збір та обмін інноваційною інформацією по всій Європі.

Стислий опис інструментів Платформи S3 представлено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Інструменти Платформи S3

Назва інструменту	Опис	Мета
Центр цифрових інновацій (Digital Innovation Hubs)	Онлайн-каталог, який містить вичерпну інформацію про цифрові інноваційні центри в Європі (жовті сторінки)	Мета інструменту – допомогти компаніям отримати необхідні компетенції для оцифрування продуктів і послуг. Каталог дає Центру цифрових інновацій платформу для налагодження зв'язків між компаніями та організаціями для обміну досвідом і підтримки інновацій.
Eye@RIS3	Онлайнова база даних пріоритетів смарт-спеціалізації	Сприяє розробці стратегії, але не є джерелом статистичних даних. Забезпечує внесення та оновлення інформації для створення реалістичної карти розвитку стратегії смарт-спеціалізації.
Перегляд територіальних економічних даних (TEDv)	Об'єднує статистичну територіальну інформацію з різних програм фінансування НДДКР ЄС в єдиній структурі.	Візуалізація та порівняння інвестицій у дослідження та інновації в різних регіонах ЄС за каналами фінансування, включаючи дані Євростату, ESIF та Horizon 2020.
Регіональний бенчмаркінг	Інтерактивний інструмент для визначення референтних регіонів Європи за методологією Orkestra та Платформи S3.	Визначення регіонів із подібними структурними умовами (соціальними, економічними, технологічними, інституційними та географічними), що довгостроково впливають на інновації та економічний розвиток.
Мережі співпраці Східного партнерства S3	Інтерактивна карта науково-технічної діяльності смарт-спеціалізації Східного партнерства (рис. 2.1).	Показує кількість і розподіл наукових публікацій, патентів та європейських інноваційних проєктів у країнах Східного партнерства [59].
Мережі співпраці WB S3	Мережі науково-технічного співробітництва Світового банку в пріоритетних сферах смарт-спеціалізації.	Показує мережі співпраці суб'єктів Західних Балкан за спільними науковими публікаціями, патентами, європейськими дослідницькими та інноваційними проєктами, включно з «Креативною Європою»
Карти Західних Балкан S3	Інтерактивна карта географічного розподілу науково-технічної діяльності та результатів у пріоритетних сферах смарт-спеціалізації.	Показує кількість і розподіл наукових публікацій, патентів, європейських дослідницьких та інноваційних проєктів, а також проєктів програми «Креативна Європа» за сферами попередньої смарт-спеціалізації Західних Балкан.

Платформа S3 надає картографічні інструменти для визначення економічних сфер спеціалізації регіонів і сприяє міжрегіональному співробітництву та партнерствам по всій Європі. Європейська комісія розглядає її як регіональний підхід до визначення стратегічних галузей на основі аналізу

економічного потенціалу та підприємницької активності за участі стейкхолдерів. Сمارт-спеціалізація охоплює інновації, включаючи технологічні рішення з ефективним моніторингом. Приєднання до Платформи відкриває можливості для розвитку, ревіталізації та стійкості територій у повоєнний період. Реєстрація відкрита для регіональних та національних органів управління ЄС та інших країн.

Платформа S3 хоститься Директоратом зростання та інновацій JRC – науково-дослідницьким сервісом Єврокомісії, який супроводжує політику на всіх етапах. Її структура включає команду проєктного управління, керуючу групу Єврокомісії та «дзеркальну групу» з провідних експертів і науковців, а також представників мереж EURADA, ERRIN, EBN, OECD та європейських кластерних організацій. Платформа підтримує розвиток концепції смарт-спеціалізації, методологію її застосування та публікує аналітичні матеріали й рекомендації для політик і програм. Результати обговорень поширюються через тренінги та заходи «взаємного навчання» для регіонів, країн і служб Єврокомісії.

Платформа S3 розробила власні методи перегляду смарт-спеціалізації та проводить регулярні семінари для зареєстрованих регіонів і країн, сприяючи транснаціональному «взаємному навчанню» та обміну досвідом. Peer-reviews дозволяють експертам і практикам обговорювати ключові питання регіонального розвитку. Крім загальних експертних оцінок, проводяться вузькоспеціалізовані семінари для конкретних етапів або галузей спеціалізації. Платформа організовує два типи заходів:

- інформаційно-просвітницькі семінари для всіх зацікавлених регіонів і установ;
- семінари для зареєстрованих регіонів з фокусом на актуальні питання політиків і органів управління.

Платформа S3 також підтримує держави-члени у проведенні національних заходів зі смарт-спеціалізації та розробляє транснаціональні інструменти навчання. Вона поступово переходить від загальної оцінки стратегій до цілеспрямованих обговорень конкретних тем, зокрема:

- потреби ключових стейкхолдерів (університети, НДІ, МСП, науково-технологічні парки);
- особливості різних регіонів (сільські, міські, периферійні);
- політичні інструменти (управління, фінансування, підтримка кластерів, моніторинг і оцінка);
- спільні пріоритети смарт-спеціалізації регіонів і країн.

Веб-сайт Платформи S3, створений для зареєстрованих регіонів і країн, корисний для всіх, хто цікавиться смарт-спеціалізацією, надаючи інформацію про проекти та ресурси. Розробляються інтерактивні онлайн-інструменти для зареєстрованих учасників.

За даними М. Барановського, на Платформі S3 зареєстровано 16 регіонів Польщі та 5 регіонів України (Закарпатська, Івано-Франківська, Харківська, Чернівецька, Чернігівська) із 2014–2020 рр. [60].

Дослідники Т. Маматова, І. Чикаренко та Є. Бородін відзначають, що Платформа S3 є потужним порталом управління знаннями, який забезпечує доступ до успішних практик, сприяє створенню партнерств і пропонує аналітичні інструменти. Будь-який регіон України може приєднатися до платформи за належної комунікації та підготовки документів [61].

Інструмент Eye@RIS3 надає дані для підтримки європейських регіонів у визначенні пріоритетів інвестицій і співпраці. Він містить пріоритети смарт-спеціалізації держав-членів ЄС та деяких країн, що не входять до ЄС, а також відповідні національні та регіональні стратегії. Джерела даних включають національних і регіональних менеджерів, співробітників Єврокомісії та експертні оцінки. Мета інструменту – забезпечити регулярне оновлення пріоритетів смарт-спеціалізації з урахуванням процесів залучення стейкхолдерів (EDP).

Для країн, що не входять до ЄС, інформація в Eye@RIS3 більш загальна, оскільки вони ще не розробили власні стратегії смарт-спеціалізації, і слугує лише для ознайомлення з їхніми пріоритетами НДДКР.

Пріоритети смарт-спеціалізації в Європі класифікуються за трьома категоріями:

1. Економічні домени – на основі статистичної класифікації економічної діяльності [62].

2. Наукові домени – за номенклатурою аналізу наукових програм і бюджетів (NABS 2007) [62].

3. Цілі політики ЄС – десять загальноєвропейських сфер, що включають «Великі суспільні виклики» Horizon 2020, креативні індустрії, КЕТ, соціальні інновації та цифровий порядок денний [63].

Три категорії дозволяють оцінити діяльність у сфері НДДКР, де поєднуються інвестиції ЄС, держави та приватного сектору для стимулювання знанняво орієнтованого зростання. Інструмент також узгоджує регіональні та національні економічні й наукові можливості з цілями політики ЄС.

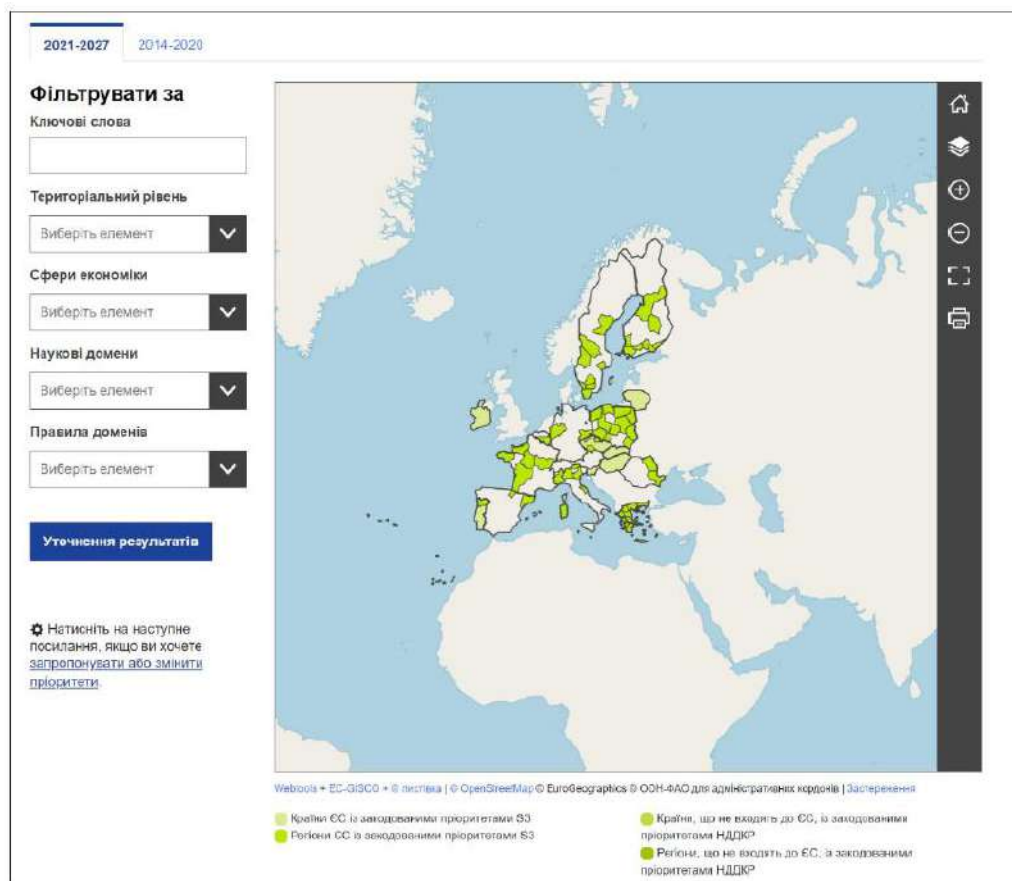

Рис. 2.1. Eye@RIS3 веб-інтерфейс [57]

Станом на вересень 2023 року база даних містить 360 пріоритетів смарт-спеціалізації для 18 держав-членів ЄС та їх регіонів, а також для однієї країни поза ЄС (Україна). Для деяких менших країн-членів доступні лише національні

дані. Вся територія ЄС-28 охоплена національною або регіональною інформацією, іноді на обох рівнях.

Інструмент Digital Innovation Hubs — онлайн-каталог європейських центрів цифрових інновацій, що допомагає компаніям отримати компетенції для цифровізації продуктів і послуг.

Мережа ЦЦІ підтримується Акселератором цифрової трансформації (DTA) разом із Єврокомісією, забезпечуючи співпрацю між ЦЦІ, МСП та держсектором. Мета EDIH — сприяти досягненню Цифрового десятиліття ЄС до 2030 року шляхом:

- прискорення цифрової трансформації приватного та державного секторів із впровадженням передових технологій (ціль: 75 % компаній користуються хмарними технологіями, AI, Big Data);

- забезпечення базової цифрової зрілості для 90 % МСП;

- створення нових європейських ланцюгів доданої вартості.

Акселератор цифрової трансформації (DTA) керує мережею ЦЦІ та сприяє взаємодії між центрами, підприємствами та владою на різних рівнях. Його завдання [64]:

- розвиток і підтримка європейської мережі ЦЦІ світового класу;

- сприяння співпраці між EDIH;

- підвищення цифрового потенціалу ЦЦІ через тренінги;

- надання консультаційних послуг.

Переглядач територіальних економічних даних (TEDv) об'єднує статистичну інформацію з різних програм фінансування НДДКР ЄС у єдину структуру, збираючи дані з Cohesion Open Data, Кохесіо, Tableau відновлення та стійкості, eCORDA, BvDORBIS [65] та EUROSTAT [66].

Інформаційно-аналітичний супровід моніторингу НДДКР на макро- та мезорегіональному рівнях здійснюється за допомогою трьох типів інтерактивних дашбордів: регіонального, секторального та порівняльного. Це дозволяє деталізувати розподіл фінансових ресурсів відповідно до класифікації територіальних одиниць NUTS 1 та NUTS 2.

Окрім моніторингу фінансових потоків ЄС, інструментарій TEDv акумулює масив соціально-економічних та демографічних даних, систематизованих у межах аналітичної панелі «Regional Factsheet» (Регіональний інформаційний профіль). Використання цього інструменту надає дослідникам наступні можливості [67]:

1. Аналіз просторової та галузевої концентрації ресурсів на потреби НДДКР.
2. Компаративний аналіз внесків різних фондів у сукупні витрати на науково-інноваційну діяльність конкретної території.
3. Здійснення регіонального бенчмаркінгу щодо ефективності залучення та використання фінансування для досліджень і розробок.
4. Оцінка динаміки соціально-економічного розвитку регіону у зіставленні із середньостатистичними показниками на національному та загальноєвропейському рівнях

Досвід функціонування Платформи S3 засвідчив еволюцію концепції смарт-спеціалізації: від одноразового визначення пріоритетів на стадії планування до безперервного процесу підприємницького відкриття (EDP). Такий підхід передбачає постійну участь стейкхолдерів у коригуванні стратегічних сфер, виборі інструментів реалізації та моніторингу RIS3 для досягнення стійких конкурентних переваг. Водночас виявлено необхідність подолання розриву в розумінні ролі різних суб'єктів у межах EDP.

Важливим інструментом аналітичної підтримки є також платформа ESPON (European Observation Network for Territorial Development and Cohesion). Як програма, фінансована ЄС, вона забезпечує органи влади високоякісною територіальною експертизою, необхідною для обґрунтованого формування регіональної політики.

До реалізації програми ESPON залучені всі країни-члени ЄС та чотири країни-партнери (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія). Адміністрування програми здійснюється спеціалізованими органами управління

Люксембургу та Бельгії, а її бюджет на період 2021–2027 рр. перевищує 60 млн євро.

Ключовою особливістю ESPON є її орієнтованість на запити стейкхолдерів: дослідження базуються на реальних потребах органів публічного управління. Будь-яка інституція — від місцевого до національного рівня — має можливість ініціювати запит на отримання аналітичної підтримки, що робить платформу відкритим інструментом для формування науково обґрунтованої регіональної політики.

Дослідники Т. Маматова, І. Чикаренко та Є. Бородін розглядають ESPON як потужний портал управління знаннями, що відкриває для регіонів і громад такі можливості [61]:

- Територіальне фокусування: проведення досліджень, адаптованих до специфічних потреб конкретних територій.
- Порівняльний аналіз: оцінка функціонування громади у зіставленні з іншими європейськими регіонами.
- Інформаційна підтримка: доступ до актуальної аналітики з пріоритетних питань європейського порядку денного.

Для нашого дослідження важливим є «Інструмент бенчмаркінгу Цілей сталого розвитку» (SDGs benchmarking tool) на платформі ESPON, який допомагає європейським органам влади на всіх рівнях локалізувати та досягати цілей сталого розвитку ООН.

2.3. Смарт-спеціалізація регіонів у контексті цифрових трансформацій

Ключовими детермінантами регіональних стратегій виступають інноваційно-ресурсний потенціал території та стратегічне бачення її розвитку на засадах сталого розвитку. Фундаментальне значення має ідентифікація

унікальних пріоритетів смарт-спеціалізації, а також розробка системи кількісних і якісних індикаторів для моніторингу досягнення стратегічних цілей.

Трансформація підходів до стратегічного планування регіонального розвитку відбувається під впливом глобальних трендів та нових викликів. Еволюцію ключових векторів розвитку можна систематизувати за такими напрямками:

- Економіко-центричний (прогресивний) підхід: орієнтований на максимізацію фінансово-економічних показників діяльності суб'єктів господарювання на певній території.
- Адаптивний підхід: фокусується на розбудові механізмів гнучкості та здатності регіональної системи оперативно реагувати на дестабілізуючі чинники зовнішнього середовища.
- Трансформаційний підхід: передбачає перехід до нової якісної моделі розвитку, що базується на капіталізації знань та повному розкритті внутрішнього потенціалу території.

Концептуальний базис смарт-спеціалізації ґрунтується на всебічній інтеграції технологічних рішень у виробничі, управлінські та інфраструктурні процеси життєдіяльності регіону. При цьому унікальний потенціал та специфічні локальні особливості території стають фундаментом для розвитку бізнесу та інновацій.

На відміну від традиційних моделей економічного зростання, смарт-спеціалізація характеризується двома ключовими ознаками:

1. Наявність адаптивних інноваційних систем, динаміка яких визначається наявним структурним базисом регіону.
2. Дієвість механізмів та суб'єктів («агентів змін»), здатних ефективно трансформувати внутрішні активи (людський капітал, наукові розробки, ідеї) у реальні економічні каталізатори територіального розвитку [4].

Процес трансформацій на мезо-рівні поділяється на кілька етапів, кожен із яких має власні завдання, інструменти та цілі. На початковому етапі визначають мету, очікувані результати та оцінюють ризики. Етап впровадження передбачає

вибір технологій та цифрових інструментів, трансформацію ключових регіональних бізнес-процесів та використання наявного потенціалу розвитку. На етапі оцінки аналізують ефективність управлінських рішень та зміни ключових індикаторів регіонального розвитку.

Стратегічними цілями регіонального розвитку є ефективне планування та підвищення інституційної спроможності місцевих органів влади, що закріплено у нормативно-правових документах. До 2024 року механізми застосування смарт-спеціалізації в Україні були відсутні. У 2024 році затверджено «Методичні рекомендації щодо застосування смарт-спеціалізації на регіональному рівні», що містять послідовність визначення пріоритетів регіонів (Дод. А).

Процес ідентифікації пріоритетів S3 базується на комплексному аналізі кількісних та якісних показників для виявлення видів економічної діяльності з найвищим інноваційним та науковим потенціалом. Ключову роль у цьому процесі відіграють мультисекторальні експертні групи, що об'єднують представників влади, бізнесу, науки та громадськості. Вони забезпечують координацію процесу підприємницького відкриття (EDP), здійснюють комунікацію зі стейкхолдерами та беруть участь у розробці проєктів регіональних стратегій.

Принципово важливо, що об'єктом смарт-спеціалізації є не окремі підприємства чи галузі, а «домени» — ринкові ніші та сфери досліджень, що базуються на унікальних знаннях і технологіях регіону.

Пріоритети смарт-спеціалізації, ідентифіковані експертною групою, мають бути імplementовані у відповідну регіональну стратегію розвитку. Цей процес доцільно розглядати як циклічну матрицю, оскільки функціонування системи моніторингу та оцінювання результатів передбачає регулярне повернення до аналітичного етапу. У разі недосягнення встановлених стратегічних цілей здійснюється або їхнє корегування (деталізація), або повний перегляд пріоритетів та відповідних цільових програм.

Сучасна модель смарт-спеціалізації регіонів України базується на трендах тотальної цифровізації. Національні цифрові орієнтири адаптуються відповідно

до цілей Європейської цифрової декади (див. табл. 2.3.), що забезпечує синергію внутрішніх інноваційних процесів із загальноєвропейським вектором розвитку.

Таким чином, глобальна цифровізація економічних секторів спричиняє парадигмальний зсув в управлінні: від традиційного орієнтування на матеріальні активи до пріоритетності інформаційно-інтелектуальних ресурсів

Цифровізація виступає потужним драйвером оптимізації соціальної складової регіональних систем, забезпечуючи інклюзивність публічних послуг та мінімізацію бюрократичних і корупційних ризиків.

Таблиця 2.3

Цифрові цілі України та ЄС

Європейська цифрова декада	Цілі Мінцифри	Структура індексу цифрової трансформації регіонів України
Цифрові навички	Цифрова грамотність	1. Інституційна спроможність 2. Візитівка області 3. Цифрова освіта 4. Проникнення базових е-послуг 5. Розвиток ЦНАП 6. Розвиток Інтернету 7. Впровадження режиму «без паперів» 8. Галузева цифрова трансформація 9. Індивідуальні проекти CDTO (з 2024 року)
Цифровізація публічних послуг	Публічні послуги онлайн	
Цифрова інфраструктура	Доступ до швидкісного інтернету	
Цифрова трансформація бізнесу	Цифрова економіка	

Джерело: сформовано автором на основі [68]

Основним інструментом фінансового забезпечення проєктів смарт-спеціалізації на локальному рівні є регіональні цільові програми. Ініційовані обласними державними адміністраціями, вони спрямовані на реалізацію стратегічних цілей розвитку територій. Базовим рівнем планування виступають програми економічного і соціального розвитку області, на основі яких формується розгалужена система вузькоспеціалізованих програм (зокрема, з підтримки малого та середнього бізнесу або цифрової трансформації). Ресурсне забезпечення таких ініціатив ґрунтується на поєднанні коштів місцевих (переважно обласних) та державного бюджетів.

Сутність цифрової трансформації полягає у формуванні спільного бачення, налагодженні ефективної комунікації, розробленні результативної стратегії, управлінні змінами та концентрації ресурсів на найбільш ефективних проєктах.

У цьому контексті впровадження цифрових технологій у діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування є об'єктивною необхідністю. Реалізація таких завдань здійснюється через запровадження пілотних проєктів зі створення інструментів і сервісів електронного урядування, зокрема модернізації систем електронного документообігу, розвитку контактних центрів, упровадження типових цифрових рішень, створення порталів відкритих даних, розвитку е-демократії, залучення державного й міжнародного фінансування, а також формування інтегрованих онлайн-платформ органів влади та місцевого самоврядування. Це сприяє підвищенню рівня цифрової зрілості територіальних громад [69].

Цифровізація виступає потужним драйвером оптимізації соціальної складової регіональних систем, забезпечуючи інклюзивність публічних послуг та мінімізацію бюрократичних і корупційних ризиків.

Основним інструментом фінансового забезпечення проєктів смарт-спеціалізації на локальному рівні є регіональні цільові програми. Ініційовані обласними державними адміністраціями, вони спрямовані на реалізацію стратегічних цілей розвитку територій. Базовим рівнем планування виступають програми економічного і соціального розвитку області, на основі яких формується розгалужена система вузькоспеціалізованих програм (зокрема, з підтримки малого та середнього бізнесу або цифрової трансформації). Ресурсне забезпечення таких ініціатив ґрунтується на поєднанні коштів місцевих (переважно обласних) та державного бюджетів.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЛЬ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Регіональний розвиток України на сучасному етапі відзначається суттєвою міжрегіональною диференціацією, що зумовлює значні відмінності у функціонуванні економічних систем окремих територій та формування асиметрії їх розвитку. Однією з ключових причин дестабілізації є зниження рівня конкурентоспроможності регіонів, що істотно ускладнює досягнення цілей сталого розвитку. Унаслідок збройної агресії РФ зазначені проблеми в Україні значно загострилися, проявляючись у втраті конкурентних переваг і зниженні ефективності розвитку регіонів та територіальних громад. Соціально-економічні виклики, пов'язані з трансформацією галузевої та просторової структури економіки, актуалізують необхідність пошуку ефективних рішень як у поточний період, так і в контексті повоєнного відновлення. У наукових дослідженнях поняття «конкурентоспроможність регіону» трактується як здатність території раціонально та результативно використовувати наявний ресурсний потенціал, адаптуватися до впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, формувати конкурентний регіональний продукт і забезпечувати належний рівень якості життя та добробуту населення [70].

Конкурентоспроможність регіонів визначається їх здатністю залучати інвестиції, нарощувати економічний потенціал та ефективно конкурувати на ринках ресурсів і робочої сили. Її рівень формується під впливом комплексу чинників, серед яких ключову роль відіграють стан інфраструктури, якість бізнес-середовища, рівень освіти та професійної підготовки трудових ресурсів, доступ до інноваційних ринків, а також інші детермінанти, що визначають ефективність і сталість територіального розвитку. Фінансова самостійність територій на практиці реалізується через спроможність органів місцевого самоврядування залучати фінансові ресурси, здійснювати їх раціональний

розподіл і планувати доходи та видатки відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку [71].

Смарт-спеціалізація виступає одним із ключових інструментів реалізації сучасної регіональної політики в Україні. Вона розглядається центральними та регіональними органами влади як ефективний механізм стимулювання розвитку окремих територій. Застосування підходів смарт-спеціалізації дає змогу ідентифікувати найбільш перспективні напрями економічної діяльності регіонів, які можуть стати основою структурних трансформацій та зростання їх конкурентоспроможності. Водночас цей підхід сприяє активізації інноваційного розвитку шляхом залучення до процесу бізнесу, наукових установ і освітнього середовища. У підсумку смарт-спеціалізація розширює можливості регіонів України щодо міжнародного співробітництва та доступу до фінансових ресурсів структурних фондів Європейського Союзу [72].

Смарт-спеціалізація визначається як стратегічний підхід до регіональної інноваційної політики, що базується на капіталізації локальних активів і концентрації ресурсів у вузькому колі пріоритетних сфер. Фундаментальною умовою реалізації цього підходу є безперервне залучення стейкхолдерів у межах моделі «четверної спіралі» (державна, наука, бізнес, громадянське суспільство) на всіх етапах стратегічного циклу — від ідентифікації інвестиційних пріоритетів до їхнього моніторингу та практичного впровадження.

Концепція smart-спеціалізації ґрунтується на низці ключових складових, що формують основу державної та регіональної політики розвитку. Центральним елементом є процес підприємницького відкриття, у межах якого заінтересовані сторони спільно визначають перспективні напрями діяльності: бізнес генерує ідеї та інформацію, а держава створює умови, оцінює потенціал і підтримує найбільш спроможних суб'єктів. Важливою складовою є визначення інвестиційних пріоритетів за видами діяльності та технологіями, а не за галузевим принципом, із урахуванням можливостей модернізації, диверсифікації чи трансформації економіки.

Смарт-спеціалізація передбачає стратегічну та спеціалізовану диверсифікацію, що допускає появу нових або неочікуваних напрямів розвитку, а також концентрацію ресурсів на обмеженій кількості пріоритетів, у яких регіон має конкурентні переваги. Невід'ємним елементом є системний моніторинг і оцінка результатів на основі фактичних даних із можливістю коригування або перерозподілу державної підтримки. Концепція базується на знаннях та інноваціях, передбачає активну взаємодію бізнесу, науки, влади й громадськості та розвиток партнерств, кластерів і мереж для ефективного обміну ресурсами й досвідом [2].

Україна має можливість відновити економіку на якісно новому інноваційному рівні. У межах концепції smart-спеціалізації ключового значення набуває модернізація просторового розвитку, соціальної, житлово-комунальної, транспортної та цифрової інфраструктури. Реалізація стратегій S3 передбачає консолідацію промислових і агропромислових підприємств, фінансового сектору, науково-дослідних установ та громадських організацій з метою переорієнтації регіональної спеціалізації на основі міжсекторальних інновацій і технологій [6].

Смарт-спеціалізація є важливим інструментом підвищення ефективності інвестицій в інновації та давно успішно застосовується в країнах ЄС. Вона сприяє розвитку підприємництва, кластерних структур і економічній децентралізації, забезпечуючи синергійне використання державних ресурсів і концентрацію обмежених фінансових та людських ресурсів на конкурентоспроможних напрямках зростання. Водночас упровадження S3 потребує врахування регіональних економічних, інституційних і географічних особливостей та має базуватися на ґрунтовному аналізі структури регіональної економіки й інноваційного потенціалу [73].

Аналіз упровадження підходу смарт-спеціалізації в Україні засвідчує нерівномірний рівень інтеграції його принципів у стратегії розвитку промислових регіонів на 2021–2027 роки та потребу в удосконаленні організаційно-економічних механізмів їх реалізації. У низці регіональних

стратегій секторальні пріоритети, що потенційно відповідають смарт-спеціалізації, є недостатньо аргументованими та слабо пов'язаними з інноваційним розвитком. Часто такі фокуси мають надмірно узагальнений характер або ґрунтуються переважно на традиційних видах діяльності регіонів.

Крім того, не в усіх промислових регіонах визначено саме стратегічні смарт-орієнтовані цілі відповідно до методичних рекомендацій. Суттєвими викликами залишаються обмежене залучення бізнесу до формування стратегій, недостатня увага до інтеграції регіонів у глобальні ланцюги доданої вартості та ігнорування потенціалу міжрегіонального співробітництва, що призводить до дублювання пріоритетів. На відміну від практик ЄС, у вітчизняних регіонах, зокрема промислових, недостатньо враховуються трансформаційні напрями, орієнтовані на перехід до сталого розвитку [74].

Водночас смарт-спеціалізацію не слід сприймати як універсальний інструмент подолання всіх проблем регіонального розвитку. Під час формування державної економічної політики пріоритетним залишається галузевий підхід, зокрема підтримка промисловості та переробних напрямів аграрного сектору. Однак на сьогодні відсутні достатні підстави очікувати системної державної підтримки ключових галузей економіки [75].

Серед основних бар'єрів практичної реалізації смарт-спеціалізації в Україні виокремлюються низька інституційна спроможність, що проявляється у браку довіри між учасниками процесу; нерозвиненість інклюзивної системи управління регіональним розвитком; а також відсутність чітких механізмів фінансування проєктів смарт-спеціалізації на регіональному рівні. Додатковими стримувальними чинниками є недостатня поінформованість про доступні фінансові інструменти, зокрема грантові програми та технічну допомогу у сфері інновацій, а також низька активність малого і середнього бізнесу в їх залученні.

Попри численні труднощі, з якими зіткнулися українські регіони під час визначення та реалізації пріоритетів смарт-спеціалізації, їх формалізація у стратегіях регіонального розвитку стала важливим поштовхом для активізації навчальних процесів і концентрації зусиль на формуванні регіональних

інноваційних систем, про необхідність яких наголошувалося тривалий час. Це проявляється у різних формах, зокрема у спробах налагодження взаємодії між науковцями, насамперед молодими дослідниками, та промисловими підприємствами, а також у зростанні кількості стартап-проектів [4].

Водночас наявні системні проблеми у поєднанні з викликами воєнного часу можуть суттєво загальмувати структурно-інноваційні трансформації в промислових регіонах і закріпити їх сировинну та низькотехнологічну спеціалізацію. Подолання цих ризиків потребує комплексних рішень із урахуванням специфіки українських умов та використання досвіду країн ЄС, напрацьованого у процесі впровадження смарт-спеціалізації протягом останнього десятиліття.

Промисловим регіонам слід актуалізувати стратегічні та оперативні цілі, обрати секторальні фокуси зі смарт-потенціалом, враховуючи деіндустріалізацію та деурбанізацію через війну, і наблизити їх до перспектив структурної трансформації економіки та створення нових конкурентних переваг. Коригування цілей і фокусів має відбуватися на засадах сталого розвитку, з акцентом на екологізацію економіки, підвищення ролі регіону у глобальних ланцюгах доданої вартості як виробника готової продукції. Рекомендовано поєднувати вертикальну та горизонтальну смарт-спеціалізацію — визначати ключові галузі для трансформацій та знання, технології й інновації, що можуть застосовуватися в різних секторах. Цілі і фокуси слід синхронізувати з пріоритетами науки, техніки та інновацій України і місіями ЄС. При плануванні розвитку територіальних громад важливо забезпечити активну участь місцевого населення, врахувати його потреби та бачення пріоритетів відновлення [74].

Смарт-спеціалізація сприяє динамічному розвитку регіонів, дозволяючи виявляти їх конкурентні переваги, ефективніше використовувати внутрішні ресурси, стимулювати місцевий бізнес та підприємницькі ініціативи. Вона прискорює інноваційний розвиток через координацію бізнесу, науки, органів влади та громадських організацій, покращує інвестиційний імідж регіону, залучає державні та європейські гранти й підвищує експортний потенціал. На

регіональному рівні смарт-спеціалізація формує інноваційні системи, забезпечуючи органічну взаємодію бізнесу, науки, влади та суспільства для зростання конкурентоспроможності та ефективності економіки [76].

Дослідження свідчить, що смарт-спеціалізація в Україні перебуває на етапі становлення. Попри обмеженість ресурсів та виклики війни, вона є ключовим інструментом розвитку.

Переваги: концентрація ресурсів, стимулювання інновацій, ріст конкурентоспроможності та інвестиційна привабливість.

Перешкоди: дефіцит фінансування, слабкість інституцій, кадровий голод та воєнні ризики. Запропонована концепція розвитку базується на поєднанні цих детермінант для зміцнення регіональної економіки.

Підсумовуючи, можна констатувати, що саме інноваційний розвиток регіонів на принципах смарт-спеціалізації є фундаментом для процвітання національної економіки. Такий підхід забезпечує не лише технологічне оновлення промислового сектору, а й створює стійку модель сталого розвитку, здатну інтегрувати Україну в єдиний європейський дослідницький та інноваційний простір (рис. 3.1.).

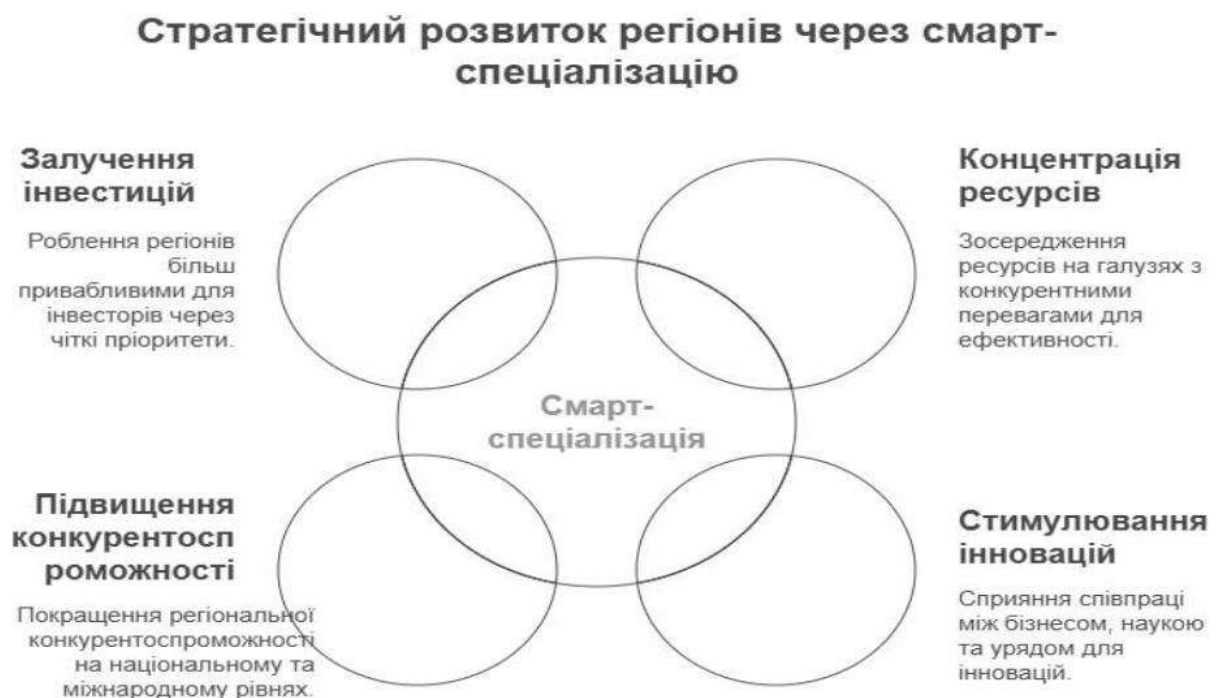

Рис. 3.1. Детермінанти стратегічного розвитку регіонів через смарт-спеціалізацію [76]

Попри значний потенціал смарт-спеціалізації у підвищенні регіональної конкурентоспроможності, її впровадження в Україні стримується дефіцитом фінансів, кадрів та інституційною слабкістю. В умовах воєнного стану стратегії потребують адаптації з акцентом на економічне відновлення. Ключовими векторами інтенсифікації цього процесу є посилення фінансової підтримки, вдосконалення нормативної бази, розвиток підприємницького відкриття та міжрегіональної кооперації. Системна реалізація цих заходів стане запорукою сталого економічного зростання.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що впровадження концепції смарт-спеціалізації (S3) є стратегічно важливим інструментом інноваційної модернізації економіки України. Наявність сформованої законодавчої та методичної бази створює необхідні умови для переходу вітчизняних регіонів від традиційних моделей управління до науково обґрунтованого стратегування, що базується на унікальних конкурентних перевагах кожної території.

У ході роботи було обґрунтовано такі ключові положення:

- Інвестиційна привабливість: Якісне розроблення регіональних стратегій на засадах S3 не лише активізує внутрішні ресурси громад, а й суттєво підвищує сукупний інвестиційний потенціал держави на міжнародній арені.
- Трансформація економіки: Поширення практики смарт-спеціалізації є детермінантою появи нових високотехнологічних видів діяльності, що сприяє зростанню конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та диверсифікації регіональних ринків.
- Стратегічна адаптивність: У контексті глобалізаційних викликів смарт-спеціалізація дозволяє ефективно реагувати на запити світової економіки, фокусуючи обмежені ресурси на точках найбільш продуктивного зростання.

Смарт-спеціалізація може стати ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності українських регіонів. Для цього необхідно подолати такі виклики, як брак фінансування, інституційні обмеження та нестача кваліфікованих кадрів. В умовах воєнних дій стратегії смарт-спеціалізації слід адаптувати до нових реалій та використовувати як механізм для повоєнного відновлення економіки.

Для ефективного впровадження смарт-спеціалізації в регіонах України необхідні реалістичні стратегії розвитку громад і регіонів, що базуються на міжнародному досвіді та методичних рекомендаціях, враховують наявні

проблеми, ресурси та потенційні переваги регіонів. Важливими складовими є залучення фінансових ресурсів із внутрішніх та зовнішніх джерел, кадрове забезпечення, створення механізмів повернення мігрантів, активізація зайнятості населення, використання сучасних технологій та створення нових робочих місць.

На регіональному рівні слід акцентувати увагу на налагодженні державно-приватного партнерства, формуванні конкурентоспроможних кластерів і міжгалузевих зв'язків, а також на підвищенні стійкості регіональної політики в умовах непередбачуваних обставин.

Досвід ЄС підтверджує, що смарт-спеціалізація є ефективним інструментом активізації розвитку регіонів. В Україні наразі зроблено перші кроки: оцінено економічний і інноваційний потенціал областей та визначено пріоритетні напрями смарт-спеціалізації, відображені в регіональних стратегічних документах до 2027 року.

Досягнення синергетичного ефекту можливе лише за умов комплексної співпраці бізнесу, дослідницьких центрів, університетів та місцевих органів влади для визначення перспективних галузей та усунення перешкод на шляху впровадження інновацій.

Підсумовуючи результати дослідження, можна сформулювати такі ключові висновки:

1. Смарт-спеціалізація як фундамент модернізації. Концепція смарт-спеціалізації (S3) визначена як стратегічний імператив для інноваційного оновлення економіки України. Наявна нормативно-правова база дозволяє регіонам відійти від інертних моделей управління на користь науково обґрунтованого стратегування, що базується на унікальних локальних перевагах.

2. Економічні ефекти та інвестиційний потенціал. Впровадження S3-стратегій забезпечує подвійний ефект: активізацію внутрішніх ресурсів територіальних громад та зростання інвестиційної привабливості України на міжнародному рівні. Це стає драйвером появи високотехнологічних секторів та диверсифікації регіональних ринків.

3. Адаптація до умов війни та повоєнного відновлення. В умовах воєнної агресії смарт-спеціалізація трансформується у дієвий механізм резильєнтності (стійкості). Адаптація стратегій до нових реалій дозволяє не лише підтримувати економіку зараз, а й формує фундамент для повоєнного відновлення через створення нових робочих місць, повернення мігрантів та використання сучасних технологій.

4. Ключові бар'єри та шляхи їх подолання. Виявлено, що основними перешкодами для успішної реалізації S3 в Україні є дефіцит фінансування, інституційна слабкість та кадровий голод. Подолання цих викликів потребує комплексного підходу: від посилення державно-приватного партнерства до стимулювання міжрегіональної та кластерної співпраці.

5. Синергія суб'єктів розвитку. Успіх смарт-спеціалізації прямо залежить від ефективності моделі «четверної спіралі» — тісної взаємодії влади, бізнесу, науки та громадянського суспільства. Лише через спільне визначення пріоритетів та усунення інноваційних бар'єрів можливо досягти синергетичного ефекту для сталого розвитку регіонів.

Загалом, незважаючи на початковий етап імплементації, смарт-спеціалізація є ключовим інструментом інтеграції українських регіонів у європейський економічний простір та забезпечення їхньої глобальної конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Foray D., David P., Hall B. Smart Specialisation — The Concept. Knowledge Economists Policy Brief. 2009. Vol. 9, P.1—5. URL: https://ec.europa.eu/invest-inresearch/pdf/download_en/kfg_policy_brief_no9.-pdf?11111 (дата звернення: 22.08.2025).
2. Hegyi, F. B., Prota, F. Assessing Smart Specialisation: Monitoring and Evaluation Systems. Publications Office of the European Union. Luxembourg, 2021. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123734> (дата звернення: 21.08.2025).
3. Березіна О.Ю. Смарт-спеціалізація для покращення умов життя домогосподарств: європейський досвід. *Економіка і організація управління*. 2018. № 4 (32). URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/6573> (дата звернення: 25.08.2025).
4. Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації: монографія; наук. ред. Сторонянська І. З. / ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України". Львів, 2022. 424 с.
5. Єгоров І.Ю, Рижкова Ю.О. Інноваційна політика та імплементація розумної спеціалізації в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2018. Вип. 3, с. 48-64.
6. Олешко А. А., Шацька З. Я., Ровнягін О. В. Smart - спеціалізація України в перспективі післявоєнного відновлення економіки. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/11.pdf (дата звернення: 25.08.2025).
7. Повна С.В. SMART-спеціалізація як сучасна концепція розробки стратегії розвитку регіону: особливості реалізації в ЄС та Україні. Особливості діяльності місцевих органів публічного управління в умовах реформатування владних повноважень: монографія. Чернігів, 2020. С. 264—273

8. OECD. Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation. 2013. URL: [http:// www.oecd.org/sti/inno/smart-specialisation.pdf](http://www.oecd.org/sti/inno/smart-specialisation.pdf) (дата звернення: 22.08.2025).

9. EUR-Lex. Regulation (EU) No 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1303/oj> (дата звернення: 22.08.2025).

10. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3) Luxembourg, 2012. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf (дата звернення: 25.08.2025).

11. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. A Budget for Europe 2020 - Part II. URL: https://eurlex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d0e5c248-4e35-450f-8e303472afbc7a7e.0011.02/DOC_4&-format=PDF (дата звернення: 24.08.2025)

12. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 31.03.2016 р. №79. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16?find=&text=%D1%81%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82#w1_1 (дата звернення: 28.08.2025).

13. EUROPE 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth URL: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (дата звернення: 23.08.2025).

14. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.03.2021 р. № 179. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> (дата звернення: 20.08.2025)

15. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021—2027 роки. URL: <https://www.if.gov.ua/strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoyi-oblasti> (дата звернення: 20.08.2025).

16. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року. URL: <https://rdasa.vn.ua/strategiia/strategiia-rehionalnohorozvytku-vinnytskoi-oblasti> (дата звернення: 20.08.2025).

17. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року. URL: <https://voladm.gov.ua/category/strategiya-rozvitku-volinskoyi-oblasti-naperiod-do-2027-roku1/1/> (дата звернення: 20.08.2025).

18. Стратегія розвитку Київської області на 2021-2027 роки URL: <https://koda.gov.ua/kiivshhina/rozvytok-regionu/strategiya-rozvytku/> (дата звернення: 20.08.2025)

19. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tsymbaliuk I., Voichuk M. Economic assessment of inclusive development of territorial communities within rural areas: a case study of Ukraine. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*. 2022. Volume 12, Issue 1, Special XXV. PP. 97—104. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120125/PDF/120125.pdf> (дата звернення: 24.08.2025).

20. Андрієнко А. О. Перспективи впровадження SMART-підходів до розвитку українських міст у воєнний і повоєнний період. *Формування ефективної системи управління та публічного адміністрування в умовах транзитивної економіки : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Харків, 2022. С. 117–118. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/NAUKA/2022/Zbirnik_tez_konf_2022.pdf

21. Возняк Г. В. Смарт-спеціалізація у постулатах економічних шкіл: теоретичний дискурс. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 17(1). С. 153–162. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.17.153-162>.

22. SMART-UP BSR. Interreg Baltic Sea Region. 2021. Retrieved from: <https://interreg-baltic.eu/project/smart-up-bsr/>.
23. Молоканова В. Проблеми управління знаннями та штучний інтелект. Інтелектуальні інформаційні системи в управлінні проєктами та програмами: міжнародна науково-практична конференція. Харків : ХНУРЕ, 2023. С. 148–152. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2023/Tezy_2023/proceedings2023.pdf#page=149
24. Маматова Т.В. Управління особистими та професійними знаннями у сфері місцевого самоврядування. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 6. С. 25–32. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.6.4>.
25. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
26. Gianelle C., Guzzo F., Mieszkowski K. Smart Specialisation: what gets lost in translation from concept to practice? *Regional Studies*. 2020. Vol. 54(10). P. 1377–1388. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1607970>.
27. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>.
28. Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 р. № 816. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2023-%D0%BF#Text>
29. Левицька Я. В. Формування регіональних механізмів розвитку смартспеціалізації «креативні індустрії» : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії: 281 – публічне управління та адміністрування. Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». 2022. 220 с. URL: <https://lpnu.ua/rada-phd/23>.

30. Gianelle C., Guzzo F., Mieszkowski K. Smart Specialisation: what gets lost in translation from concept to practice? *Regional Studies*. 2020. Vol. 54(10). P. 1377–1388. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1607970>.
31. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін. ; НАН України. К., 2015. 336 с. (С.137, С.140-141)
32. Єгоров І.Ю., Бажал Ю.М., Хаустов В.К., Черненко С.М. та ін.], за ред.: чл.-кор. НАНУ І.Ю. Єгорова; НАН України, ДУ «Ін-т. екон. та прогнозув. НАН України». К., 2020. 278 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/331.pdf>.
33. Бжуска Я., Пика Я. Розумна спеціалізація регіону. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2012. № 749. С. 362
34. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін. ; НАН України. К., 2015. 336 с. (С.193).
35. Regulation (EU) № 1301/2013 of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eurlex.europa.eu/eli/reg/2013/1301/2018-08-02>.
36. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3).
URL:https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/RIS3+Guide.pdf/fc_eb8c58-73a9-4863-8107-752aef77e7b4
37. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стратегування регіонального розвитку на засадах смарт- спеціалізації: наукова доповідь / наук. ред. д.е.н., проф. Сторонянська І.З. Львів, ІРД НАНУ. 2020. 141 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). С. 38-39
38. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
39. R&I Priorities as Encoded in the «Eye@RIS3» Tool: URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/regions/UA/tags/UA>
40. Чикаренко І.А., Маматова Т. В. «Розумна спеціалізація» як цільовий орієнтир стратегічного розвитку територіальних громад. *Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities : collective monograph*. Poland: Publishing

House «Baltija Publishing», 2019. P. 406–420. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/22617.pdf>.

41. . Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021- 2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>

42. Chykarenko I. A., Mamatova T. V., Chykarenko O. O., Sergienko E. O., Martseniuk O. O. Organizational and Legal Aspects of Elaboration of Amalgamated Territorial Communities Sustainable Development Strategies. *International Journal of Management*. 2020. Vol. 11. Iss. 05. P. 1084–1093. DOI: 10.34218/IJM.11.5.2020.099. URL: https://www.iaeme.com/MasterAdmin/upload/folder/IJM_11_05_099/IJM_11_05_099.pdf.

43. Rissola G., Sörvik J. Digital Innovation Hubs in Smart Specialisation Strategies. Publications Office of the European Union. 2018. DOI: 10.2760/475335. Retrieved from: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/w/digital-innovation-hubs-in-smart-specialisation-strategies>

44. The European Green Deal. European Commission : website. Retrieved from: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

45. Coenen L. Smart Specialisation for Sustainability Transitions? Retrieved from: <https://www.regjeringen.no/contentassets/2a885633c4d1416282d5b17662d99006/coenen-smart-specialisation-for-sustainability-transitions.pdf>.

46. United Nations Inter-Agency Task Team on Science, Technology and Innovation for the SDGs and European Commission, Joint Research Centre, Guidebook for the Preparation of Science, *Technology and Innovation (STI) for SDGs Roadmaps*. Publications Office of the European Union. 2021. DOI: 10.2760/724479. Retrieved from: <https://sdgs.un.org/documents/guidebookpreparation-sti-sdgs-roadmaps-english-edited-version-33019>

47. Miedzinski M., Coenen L., Larsen H., Matusiak M., Sarcina A. Enhancing the sustainability dimension in Smart Specialisation strategies: a framework for reflection. Step-by-step reflection framework and lessons from policy practice to align

Smart Specialisation with Sustainable Development Goals. *Publications Office of the European Union*. 2022, DOI: 10.2760/300268. Retrieved from: <https://econpapers.repec.org/paper/iptiptwpa/jrc130497.htm.201>

48. Грига В. Ю. Зарубіжна практика впровадження «розумної спеціалізації» та можливості її застосування в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 2. С. 138–153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2019_2_9

49. . Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation. OECD. 2013. 202 p. Retrieved from: <http://www.oecd.org/sti/inno/smartspecialisation.pdf>

50. Working meeting – Global Pilot Programme on STI for SDGs Roadmaps. United Nations. 2021. Retrieved from: <https://sdgs.un.org/events/working-meeting-global-pilot-programme-sti-sdgs-roadmaps-32806>

51. Очільника Tech StartUp School Університету обрано одним із координаторів процесу смарт-спеціалізації Львівщини. Національний університет «Львівська політехніка». 2020. URL:<https://lpnu.ua/news/ochilnyka-tech-startup-school-obrano-koordynatorom-smart-spetsializatsii>

52. Musina L., Kvasha T. Methodological guidelines for the STI roadmap development to achieve the sustainable development goals of Ukraine. *Economic Analysis*. 2022. Vol. 32. № 2. P. 146–160. URL: <https://doi.org/10.35774/econa.2022.02.146>

53. Teras J., Eikeland S., Koivurova T., Salenius V. Sustainable development and Sustainable Development Goals in Smart Specialisation strategies in the European Arctic regions. *Publications Office of the European Union*. 2023. DOI: 10.2760/671740. Retrieved from: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/w/sustainable-development-and-sustainable-development-goals-in-smart-specialisation-strategies-in-the-european-arctic-regions>

54. Commission on Science and Technology for Development. Strategic foresight for the post 2015 development agenda. Report of the Secretary General.

Geneva, 4–8 May 2015. E/CN.16/2015/3. Retrieved from:
https://unctad.org/system/files/official-document/ecn162015d3_en.pdf

55. Лелеченко А. П. Вплив публічного управління на соціальний складник регіональної політики сталого розвитку. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2020. №. 16, С. 58–62. DOI:
<https://doi.org/10.35340/2308-104X.2020.86-1-12>

56. Стратегічний вибір Дніпропетровщини: від сучасних реалій до бажаного майбутнього : монографія / за заг. та наук. ред. І. А. Чикаренко, Т. В. Маматової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2021. 162 с

57. Шевченко А. В. Інструменти активізації інноваційного розвитку у промисловості України на засадах смарт-спеціалізації. Національний інститут стратегічних досліджень. 2021. С. 1–6. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/smart-spetsializatsiya.pdf>.

58 Чикаренко І., Маматова Т. Дослідницький інструментарій забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку територій та громад. Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад : матеріали щорічної наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 04 берез. 2022. С. 7–10. URL:
https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_2022_04_03.pdf.

59. Сорока М. А. Особливості впровадження смарт-спеціалізації у країнах Європейського Союзу: досвід для України. Формування ефективної системи управління та публічного адміністрування в умовах транзитивної економіки : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 2022. С. 186–188. URL:
https://mmgh.kname.edu.ua/images/NAUKA/2022/Zbirnik_tez_konf_2022.pdf

60. Higher Education for Smart Specialisation (HESS). *European Commission*. Retrieved from: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/higher-education#>.

61. Квітка, С., Мазур, О. Особливості державної політики протидії соціальним конфліктам на основі розвитку співробітництва громад з використанням мережевого управління та смарт-спеціалізації територій.

Аспекти публічного управління. 2023. № 11(1). С. 86–93. DOI: <https://doi.org/10.15421/152312>.

62. Карпенко А., Карпенко Н. Роль кластеру у післявоєнному відновленні України. «REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу: тези доповідей II Міжнародної наук.-практ. конф., м. Луцьк, 15 березня 2023 р. Луцьк, 2023. С. 173–179.

63. Бородін Є., Маматова Т. Розвиток освіти та S3 навичок в межах «рамки смарт-спеціалізації регіону розширення та сусідства ЄС». *Аспекти публічного управління*. 2023. № 11(1). С. 72-78. DOI: <https://doi.org/10.15421/152310>.

64. Андрієнко А. О. Перспективи впровадження SMART-підходів до розвитку українських міст у воєнний і повоєнний період. Формування ефективної системи управління та публічного адміністрування в умовах транзитивної економіки : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Харків, 2022. С. 117–118. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/NAUKA/2022/Zbirnik_tez_konf_2022.pdf .

65. . Слинко М. Ю. Перспективи інноваційного розвитку регіонів України через реалізацію інструмента смарт-спеціалізації. *Економіка і організація управління*. 2020. № 4 (40). С. 167–177.

66. Чайкіна А.О., Усенко О.С. Європейський досвід впровадження SMART-підходу на підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 42. С. 211-216. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct42-36>

67. Яремко Л. А., Яремко С. А. Смарт-спеціалізація як практика стимулювання регіонального розвитку. *Інтелект XXI*. 2020. № 6. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-6.26>.

68. Індекс цифрової трансформації регіонів України: підсумки 2024 року. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/reports/%D0%86%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%202024%202%201.pdf>

69. Топоркова О. А., Ковальчук Є. В., Долгушин І. В. Проектно-орієнтоване управління з використанням інтелектуально-інноваційних рішень. *Економіка і регіон*. 2025. № 1(96). С. 156–163.

70. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Циркулярна модель як інноваційна система відновлення конкурентоспроможності регіонів і територіальних громад в Україні у воєнний і повоєнний періоди. *Вісник Національного університету водного господарства та природо-користування. Сер. Економічні науки*. 2023. Вип. 3(103). С. 179–193

71. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. *Економіка та суспільство*. 2023. №55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2937>

72. Барановський М. О. Smart-спеціалізація як інструмент активізації розвитку регіонів України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2020. Вип. 13. С. 7–15

73. Носирев О. Смарт-спеціалізація регіонів як інноваційний вектор промислової політики. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 115-130. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22noovpp.pdf>

74. Підоричева І. Ю., Баш А. С. Смарт-спеціалізація промислових регіонів України: організаційно-економічний супровід. *Економіка промисловості*. 2024. № 2. С. 5-28. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001492974>

75. Криворучко М. Ю. Методологічні виклики смарт-спеціалізації регіонів України. *Бізнес Інформ*. 2022. № 1. С. 145-151. <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001335315>

76. Антонюк В. П. Потреба відбудови економіки регіонів України та роль смарт-спеціалізації в її забезпеченні. *Вісник економічної науки України*. 2024. № 1 (46). С. 150-159. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1\(46\).150-159](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1(46).150-159)